

НОВА ЗЕТА

Књижевни Мјесечни Лист.

(12)

Амо живо цвећу поитајте,
Па га с' млади пуно накидајте,
Да вам путем дивно замирише,
Да вам срце за кућом уздише!

Бранко.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Овијем бројем **Нова Зета** завршује прву годину свога живота.

Кад се сјетимо, да су сви почетци мучни, онда морамо бити задовољни и ми и наши читаоци са првом годином овога листа.

Ми морамо признати, да се нијесмо надали толикоме одзиву у народу српскоме. Ми смо први број печатали у 300 истисака; али смо одма морали к овијема још 400 стотине печатати; и ми данас већ немамо него само по који истисак од појединијех свезака. Дакле што се тиче читалачке публике српске како у држави тако и изван државе, ми морамо бити задовољни.

Али морамо такође признати, да смо се надали бољему одзиву међу познатијем српским књижевницима. У ланском позиву на претплату изразили смо особито наду: „да ће *Н. Зета* у Поморје ићи по који прилог кад и кад и наши књижевници из Подунавља, што би *Н. Зета* радо доносила баш рали веће српске узајамности и јединства књижевнога;“ — и ми се не можемо пофалити помоћу са те стране.

Мјесто познатијех имена међу сарадницима *Н. Зете* налази се имена са свијем новијех у књижевности; а то је баш и био главни задатак овога листа, да отвори књижевно поље и на овијем крајевима Српства, па да ту изазивље нове силе, да се вјежбају и на озбиљнији рад спремају. И с те стране ми можемо бити задовољни.

Па и наши читаоци као да су с *Н. Зетом* до сад задовољни; а радићемо, да их задовољимо и током друге године, те их уљудно позивљемо, да понове претплату на вријеме, да се знамо владати, у колико истисака да штампамо прву свеску.

У исто доба молимо пријатеље *Н. Зете*, да у својој околини настоје прибавити јој по којег новог претплатника; јер кад би се повисио број претплатника, ми би смо чист приход улагали у награде нашим сарадницима, чим би се и важност листа повисила.

Нова Зета ће излазити у мјесечнијем свескама као и до сада, а цијена јој такођер иста остаје:

За државу на цијелу годину ф. 2.

Изван државе „ „ ф. 3.

Новци из државе нека се упућују Уредништву; из Србије књижарници

В. Валожића у Биограду; а из свијех осталијех крајева г. Перу Рамадановићу, црног. књаж. агенту у Котору.

Молимо све српске и хрватске листове, да овај позив прештампају.

Цетиње 15 Децембра 1889.

Уредништво „Н. Зете“.

И м а д е в а с м н о г о

Имаде вас много — та ко би вас мог'о

Избројити,

Свијех знати?! —

Имаде вас много богати' госпара

Са сребром и златом, милијоним пара;

Двори вам се вељи у висину дижу;

Али никад знајте до неба не стижу, —

У небу је вјечност, — у њима је није,

Вријеме ће да их све прашином скрије.

Имаде вас много сиви соколова!

Р'јечи су вам јаче од бурни валова, —

Ал' соколи никад не пузе, не смиле

Ни онда, кад на њих јурну грома силе;

А ви знате, знате, ој „соколи с' р'јечи“

Пузити, к'о црви, сред прашине лећи, —

Оставити браћу нек их демон таре,

Само да стечете „обећане даре“

Имаде вас много са благијем ликом,

Е би рекли, о злу не мислите ником,

Е би рекли, да сте неба анђ'о прави,

Што истину љуби, који бога слави,

Ал' у души вашој ништа друго није —

До црног демона — ту се злобно крије . . .

Имаде вас много . . . каквијех вас нема?!

Али вас је мало,

Којима је стало,

До народа свога

Тужна паћенога . . .

Мало вас је, мало, са поштења да се

Са врлина ваших имена вам гласе;

Мало вас је, мало на бранику права —

Мало вас је глава —
 Мало вас је, мало са срцем у груди,
 Мало вас је — људи!

Мали Лошин (Lussinpiccolo.) 1889.

Алекса.

Недоростан

комедија у пет чинова

од Фонвизина.

Превод од Ј. Петковићке.

(Свршетак)

Чин IV.

Појава 1.

Соф. (сама. Гледа на сахат) Ујко ће скоро да изађе. Ја (сиједа) ћу га овђе почекати (вади књижицу и пошто је мало почитала). То је истина. Како може срце, да је незадовољно кад је савјест мирна! (пошто је мало почитала) Немогуће је да се не волу добродјетељна правила; јер су сретства за срећу (чита, — за тијем спази Стародума и притрча му).

Појава 2.

Софија и Стародум.

Стар. А! ти си већ овђе, душо моја!

Соф. Ја сам вас чекала ујко. Читала сам књигу.....

Стар. Какву?

Соф. Француску — Фенелона, о васпитању ђевојака.

Стар. Фенелона? аутора Телемака? Добро. Ја не знам твоју књижицу, ал је ти читај. Онај, ко је написао Телемака, неће никога својим пером деморализати. Ја се за вас од данашњих мудраца бојим. Имао сам прилике прочитати од њих све оно што је на руски језик преведено. Истина је да они јако искорјењују предубјеђења, али добродјетељ из корјена колебају. Сједнимо (обојица сиједају). Моја је срдачна жеља, да те тако видим срећну, како је могуће на свијету срећним бити.

Соф. Ваше ће поуке, ујко, саздати сву моју срећу. Дајте ми правила, којима треба да слиједим. Управљате мојим срцем; оно је готово, да вам се покорави.

Стар. Мени је драго расположење твоје душе. Са радошћу даћу ти моје савјете. Слушај ме са таким пажњом, с каквом ћу ти ја искреношћу говорити. Ходи ближе.

Соф. (примиче своју столицу) Ујко, свака ће ваша ријеч бити урезана у моје срце.

Стар. Ти се налазиш у тијем годинама, кад душа хоће да се наслади свим својим суштатством; разум тражи знања а срце чувства. Ти сад ступаш у свијет ће често први корак ријешава судбину цијелог живота, ће најчешће одма сријеташ: главе развратне у свима појмовима, срца развратна у својим чувствима. О, душо моја! знај да разликујеш, знај да се здружиш са таким људима, чија би ти дружба била корисна за твој разум и срце.

Соф. Ја ћу се старати колико год могу, да заслужим добро мњење достојних људи. Ал како ћу избјећи мржњу оних људи, који виде да се од њих удаљавам? Зар није могуће, ујко, наћи начина, да ми нико на свијету не пожели зла?

Стар. Хрђаво расположење људи, недостојних поштовања, не треба да те огорчава. Обично желе зла онима, који имају право да презиру. Људи завиде не само богатству и слави, но и добродјетељ има такође својих зависника. Они се упињу свима силама, да покваре невино срце, да би га до себе унизили, а неискусног човјека окрену тако, да он држи за своју срећу не оно што треба.

Соф. Јел могуће, ујко, да има у свијету тако ништавих људи, у којима се рађа зло чувство баш за то што је у другима добро! На тако несретне људе треба да се сажали поштен човјек.

Стар. Истина је, да су достојни сажаљења; ал зато ипак честит човјек не престаје да иде својим путем. Помисли само, шта би било кад би сунце престало да свијетли зато, да не би ослијепило слабе очи!.....

Соф. Али, реците ми, молим вас, јесу ли они томе криви? Може ли сваки човјек да буде добар?

Стар. Вјеруј ми, да ће сваки наћи у себи доста снаге, да буде добар. Треба се само тврдо ријешити, а послѣје ће лакше бити да не чини оно, зашто би га савјест гризла.

Соф. Па ко ће да задржи човјека, ко ће га сачувати, да не чини оно, зашто ће га савјест мучити?

Стар. Ко да га сачува? — Опет савјест! Знај, да ће савјест вазда прије уздржати човјека као пријатељ, него га казнити као судија.

Соф. Дакле, треба да је достојан презрења сваки хрђав човјек, јер поступајући хрђаво, зна шта ради. Његова душа мора да је врло ниска, кад не стоји изнад хрђавог дјела.

Стар. И његов разум мора да није чист, кад он не полаже своју срећу у оно, у чему треба.

Соф. Држала сам, ујко, да су сви људи сложено опредјелили, шта да броје за срећу, знатност, богатство...

Стар. Тако је, душо моја! И ја пристајем да назовем срећним знатног и богатог. Али прво треба да се споразумијемо, ко је знатан и ко је богат. Ја имам на то свој поглед. Степен знатности ја рачунам по броју дјела човјека, која је учинио за отаџбину, а не по броју дјела, која је намјерно натурио на се од гордости; не по броју људи, који обијају његова врата; не по броју људи задовољни његовим понашањем и дјелима. Мој знатан човјек заиста је срећан. Мој богаташ — срећан је такође, јер по мојему рачуну није богат онај, који броји паре да их крије у сандуке, него онај који броји сувишак, да би с њим помогао онима, који су у нужди.

Соф. То је истина! Како нас спољашност заноси! Ја сам сама више пута имала прилике, да видим, како завиде ономе, ко је при двору...

Стар. А не знају, да је у двору свака шуша од неког значаја. Не, ту се нема

чему завидити: без знатних дјела знатан положај није ништа.

Соф. Разумије се, ујко. И такав знатан човјек никоме не доприноси среће осим самом себи.

Стар. Како! Па зар је сретан онај, који је срећан сам? Знај да његова душа не осјећа истинитог задовољства ма колико био знатан. Уобрази себи човјека, који би само на то употребио сву своју знатност, да само њему буде добро, па кад би дошао до цијели и не би имао већ ништа више да жели, онда би му сва душа била заузета једним чувством, једним страхом, да ће се рано или доцкан срушити. Реци ми, душо моја, јели срећан онај који нема шта да жели, а има чега да се боји?

Соф. Видим, каква је разлика изгледати срећним и бити у ствари. Ал ја не могу да разумијем, ујко, како може човјек једнако да мисли само о себи? Та зар не знају, колико смо један другом обвезни? Ће је тај ум, којим се толико хвале?

Стар. Шта има човјек да се умом хвали, душо моја? Ум, ако је само ум, мало вриједи. Зар мало видимо хрђавих мужева, хрђавих родитеља, хрђавих грађана са врло бистрим умом. Праву вриједност уму даје доброта; без ње је човјек звијер. Она стоји много више од бистрине ума. Ово је лако разумјети свакоме, ко добро размисли. Много има умова, и много различитих. Разумном је човјеку лако опростити, ако му и недостаје какво својство ума, али се поштеном човјеку никако не може опростити, ако му недостаје какво својство срца; он треба да сва има. Врлине срца не могу се дијелити. Честит човјек треба да је честит потпуно.

Соф. Ваше се изјашњење слаже са мојим унутрашњим осјећајима, којих ја није сам могла да изјасним. Ја сад јасно осјећам и достојанства и дужности честитог човјека.

Стар. Дужност! е душо моја! Како је та ријеч код свију на језику и како је мало разумију. Ми смо тако навикли на ову ријеч, употребљујући је сваки час, да је изговарамо сасвим без мисли и чувства. Кад би људи разумјели њен значај, нико је не би изговорио без душевног поштовања. Помисли, шта је то дужност. То је они свештени завјет, којим смо обавезни свима онима, с киме живимо и од кога за-

висимо. Кад би тако испуњавали дужност колико о њој говоре: онда би у сваком погледу људи били срећни и самољубље њихово било би сачувано. На примјер, племићу би било срамота, да ништа не ради, кад за њ има толико рада: има људи којима треба помагати; има отаџбину којој треба служити. Онда не би било таквих племића, којих је благородство тако рећи сарањено с њиховим претцима. Ја не знам ништа подлије на свијету но бити племићем недостојним свога племства.

Соф. Јел' могуће тако понизити себе?

Стар. Душо моја! То што сам реко о племићу да пренесемо на човјека уопште. Сваки има своје дужности. Да видимо како се оне врше. Какви су, на примјер, по већој части данашњи мужеви; не треба да заборавимо, какве су и жене. О, драга душо моја! сад ми је потребна сва твоја пажња. Узмимо, за примјер, несрећну породицу, а таквих је много, ће жена нема никакве срдачне љубави к мужу, ни он к њој повјерења; да су оба сврдла с правог пута. На мјесто искреног и доброг друга, жена види у мужу свом грубог и поквареног тирана. С друге стране, на мјесто срдате и чисто срдачне жене, муж види у души своје жене чисту самовољну наглост; а наглост је код женске доказ хрђавог понашања. Један другог не трпе; не цијене више добро име, јер су га изгубили. Може ли бити горег стања од овог? Кућа је забачена: слуге заборављају своју покорност, јер виде, да је господин сам роб својих гнусних страсти; имање пропада; оно никоме не припада, кад је сам газда изгубљен. Ђеца, јадна њихова ђеца, још за живота оца и матере они су сирочад. Отац пошто не уважава своју жену, готово не смије да их загрли и са страхом се предаје најнежнијим осјећајима човјечијег срца. Невина дјевица такође су лишена и материнске топле љубави. Она, недостојна да има ђецу, уклања се од њиховог миловања, видећи у њој или узрок свог немира или укор за своју поквареност. И какво васпитање могу очекивати ђеца од изгубљене мајке? Како она може да учи ђецу добру, кад је сама хрђава? Какав ли мора бити пакао у души мужа и жене, када ма и на тренут помисле на своје стање?

Соф. Ах, како се грозим таког примјера.

Стар. И не чудим се: од њега мора да се згрози честита душа. Ја још вјерујем да човјек и не може бити толико покварен, те да може хладнокрвно гледати на то што се збива.

Соф. Боже мој! откуд тако велике несреће?

Стар. Отуд, душо моја, што се при данашњим браковима мало пита срце. Ствар је у томе: је ли знатан, је ли богат младжења; је ли лијепа, је ли богата млада; а о доброти се не пита. Никоме не пада ни на памет, да је поштен човјек ма и без великог чина врло знатна личност у очима пометних људи; да доброта све замјењује, ал њу ништа замијенити не може. Признајем, душо моја, да ће ми срце само онда бити на миру, кад те видим удату за човјека, достојног твога срца, кад ваша узајамна љубав.....

Соф. Па како да се не љуби достојан муж?

Стар. Тако је. Само, немој имати к своме мужу љубав, која би налчила на пријатељство; него имај к њему пријатељство, које би налчило на љубав: то је много сигурније. Онда ћете и послје двадесетогодишњег брака наћи пређашњу узајамну љубав у вашим срцима. Шта је боље од разумног мужа и добре жене! Треба, душо моја, да се муж покорава расутку, а ти мужу, и обојица ћете бити потпуно срећни.

Соф. Све што ми говорите у срце ме дира.

Стар. (с њежном ватреношћу). И моје је срце усхићено, кад види твоју осјетљивост. Од тебе зависи твоја срећа. Бог ти је дао све чаре твога пола. Видим у теби честито срце. Ти, драга душо моја, сједињаваш у себи врлине оба пола. Надам се да ме моја ватреност не вара, да доброта.....

Соф. Ти си њоме испунио све моје осјећаје (љуби му руке). Ђе је она?

Стар. (љуби је у чело). Она је у твојој души. Благодарим Бога, што у самој теби налазим тврду основу твоје среће. Она неће зависити ни од знатности, ни од богатства. Све ово и може ти доћи; али за тебе има среће веће од свега тога. То је, да се осјећаш достојна свију блага, која можеш да уживаш.....

Соф. Ујко, моја је права срећа у томе, што тебе имам. Ја знам цијену.....

Појава 3.

*Исти и Камердинер.**Камер.* (подноси писмо Стародуму).*Стар.* Откуда?*Камер.* Из Москве, са нарочитим (одлази).*Стар.* (отвара и гледа потпис). Гроф Честан. А! (почиње да чита и прави се да не може да разбере) Сојо! моје наочаре; на столу, у књизи.*Соф.* Одма, ујко, (одлази).

Појава 4.

*Стародум сам.**Стар.* Он, сигурно, пише о ономе, што ми је у Москви предложио. Ја не познајем Милона; али кад га ујак, мој искрени пријатељ, кад га сви броје за честитог и достојног човјека..... ако је њено срце слободно.....

Појава 5.

*Стародум и Софија.**Соф.* (предаје наочаре) Нашла сам, ујко.*Стар.* (чита) „Сад сам тек дознао..... води у Москву своју чету..... Мора се с вама сусрести. Радоваћу се од срца, ако се види с вама..... Потрудите се, да дознате његова убјеђења.....“ (за се) Разумије се, иначе је не дам..... „Ви ћете видети..... Ваш прави пријатељ.....“ Добро. Ово се писмо тебе тиче. Ја сам ти казао, да ми је представљен младић с добрим врлинама.... Моје те ријечи узнемирују, душо моја, то сам и мало прије примјетио и сад видим. Твоје повјерење к мени.....*Соф.* Зар могу да тајим, што у мом срцу од вас? Не, ујко, ја ћу вам искрено казати.....

Појава 6.

*Исти, Правдин и Милон.**Прав.* Дозволи те ми да вам представим господина Милона, мог искреног пријатеља.*Стар.* (за се) Милон!*Мил.* Сматраћу за велику срећу, ако се удостојим вашег доброг мњења и наклоности к мени.*Стар.* Да вам није рођак гроф Честан?*Мил.* Он ми је ујак.*Стар.* Врло ми је мило да се упознам са таким човјеком, као што сте ви. Ваш ми је ујак о вама говорио. Он вам даје потпуно право. Особите врлине...*Мил.* То је његова милост к мени. У мојим годинама и у моме положају било би сувише високомјерно држати за заслугу све оно, чиме достојни људи ободравају младиће.*Прав.* Ја сам напријед увјерен, да ће мој пријатељ задобити вашу наклоност, кад га ближе упознате. Он је често долазио у кућу ваше покојне сестре. (Стародум погледа на Софију).*Соф.* (полако Стародуму и врло страшно). И мајка га је вољела као сина.*Стар.* (Софији). То ми је веома мило. (Милону) Ја сам чуо, да сте били у рату. Ваша храброст...*Мил.* Испуњавао сам дужност. Ни моје године, ни чин, ни положај, нијесу ми још дали прилике, да покажем праву храброст, ако је има у мени.*Стар.* Шта! Пошто сте били у боју и подвргавали опасности свој живост...*Мил.* Ја сам га подвргавао као и други. Ту је храброст била таква својина срца, коју војнику заповиједа да има официр, а официру част. Искрено признајем, да још нијесам имао прилике, да покажем праву храброст; ја врло желим да опробам себе.*Стар.* Врло сам радознао чути, шта ви сматрате за праву храброст?*Мил.* Ако ми дозволите, да изразим моју мисао: ја налазим да је права храброст у души, а не у срцу. Ко је има у души, у њега је без сумње и срце храбро. У нашој војној струци храбар треба да је војник, а не устрашим војни начелник. Он хладнокрвно посматра све степене опасности, предузима нужне мјере, слава му је скупља од живота; но што је најглавније он се не страши да заборави своју личну славу за част и корист отаџбине. Дакле његова неустрашимост није у томе да презире свој живот: он га не излаже; он умије да га жртвује.*Стар.* Истина је. Ви налазите праву неустрашимост код начелника; имају ли ту црту и други сталежи?*Мил.* Она је добродјетељ; дакле, нема тог сталежа, који се не би могао њоме

одликовати. Ја налазим, да се храброст срца доказује у вријеме битке, а неустрашимост душе — у свима незгодама, у свима приликама живота. И каква је разлика међу неустрашимом војника, који на јуриш подврће свој живот заједно с другима, и неустрашимом државника, који говори владоцу истину, не бојећи се да га не разгњеви? Судија, који се није уплашио ни пријетње, ни освете силног, него је дао за право слабоме, — херој је у мојим очима. Како је ниска душа онога који за ситницу позове човјека на двобој, пред оним, који заступа отсуствујућег, чију част каљају пред њим клеветници? Ја разумијем неустрашимост тако...

Штар. Како је мора разумјети онај, ко је има у души..... Загрли ме, мој драги! Опрости моју искреност: ја сам пријатељ часних људи. Ово је чувство укорењено у моје васпитање. У теби видим и поштујем добродјетељ, окићену изображеним разумом.

Мил. Душа благородна..... Не, могу више крити мог срдечног чувства... Не. Твоја доброта на силу извлачи све тајне моје душе. Ако је моје срце добродјетељно, ако оно заслужује да буде срећно, то до тебе стоји да га учиниш срећним. Ја пељажем срећу у томе, да имам за жену вашу љубазну сестричну. Наша узајамна склоност....

Штар. (к Софији радосно). Шта! срце је твоје умјело да одликује онога, кога сам ти ја сам предлагао? Ево ти мој младожења.....

Соф. И ја га љубим од свег срца.

Штар. Ви сте достојни један другог, (у усхићењу саставља им руке), од све душе дајем вам мој благослов.

Мил. (грли Стародума). Моја је срећа потпуна!

Соф. (љуби руку Стародуму). Ко може бити срећнији од мене?

Прав. Како се искрено радујем!

Штар. Моје је задовољство неисказано.

Мил. (љуби руку Софији). Ево наше среће!

Соф. Моје ће те срце вјечно љубити.

Појава 7.

Исти и Скотинини.

Ск. Ево и мене.

Штар. Зашто сте изволили?

Ск. За мој посао.

Штар. А чим могу служити?

Ск. Су двије ријечи.

Штар. Какве?

Ск. Загрли ме лијепо и реци: Соја је твоја.

Штар. Биће да се шалиш. Размисли се добро.

Ск. Ја никад не размишљајам и унапријед сам увјерен, да ако и ти не будеш мислио, Софија је моја.

Штар. Чудновато! Као што видим, нијеси човјек без памети, а хоћеш да ја удам моју сестричну за кога не познајем.

Ск. Ако не познајеш казаћу ти. Ја сам Тарас Скотинин; у кољену нашем нијесам последњи. Род је Скотининих велики и старински. Нашег прамједа не можеш наћи ни у каквој читули.

Прав. (смјеје се) Тако ће те нас увјерити, да је он старији од Адама.

Ск. А шта ти мислиш? Макар мало...

Штар. (смјешећи се) То јест, твој је прамјед створен ма и у шести дан, ал мало прије Адама.

Ск. Осим шале? Дакле ви сте доброг мијења о старини мога рода?

Штар. О! тако доброг, да се чудим, како можеш ти да избереш жену из другог рода осим од Скотининих?

Ск. Де ти расуди каква је срећа Соки да пође за мене. Она је племићка.....

Штар. Чудан си ти човјек! Баш зато ти и нијеси за њу младожења.

Ск. Е, та ја сам већ на то пошо. Нека их, нек говоре, да је Скотинин узо племићку; мени је све једно.

Штар. Ал њој није све једно, кад кажу, да се је племићка удала за Скотинина.

Мил. Таква би разлика учинила несрећу вама обојима.

Ск. Ба! А овај шта се ту мијеша? (полако Стародуму) А да је не преотиме?

Штар. (полако Скотинину) Мени се тако чини.

Ск. (истим гласом) Ала је погодио!

Штар. (истим гласом) Тешко.

Ск. (говори показујући на Милон) Ко је од нас смијешан? Ха, ха, ха, ха!

Штар. (смјеје се) Видим ко је смијешан.

Соф. Ујко, како ми је мило што сте весели.

Ск. (Стародуму) Ба! Та ти си весељак. Мало прије сам мислио, да се к теби и прићу

не може. Нијеси ми проговорио ни ријечи, а сад се све са мном смијеш.

Стар. Такав је човјек, мој драги. Није увијек једнак.

Ск. Видим. Ето и мало прије сам био тај исти Скотинин, а ти си се љутио.

Стар. Имао сам узрока.

Ск. Ја га знам. Баш сам ти и ја такав. Кући кад уђем у свињац па нађем свиње у нереду — одма се нађутим. Тако и ти дође овамо, нађе сестрину кућу не боље од свињаца, па си се и нађутио.

Стар. Ти си срећнији од мене; мене људи дирају.

Ск. А мене богме свиње.

Појава 8.

Исти, г-ђа Простакова, Простаков, Митрофан и Јеремијевна.

Г-ђа Пр-ва. (улазећи) Имаш ли све са собом, душо моја?

Митр. Та не брини се већ.

Г-ђа Пр-ва. (Стародуму) Јесте ли се лијено изволили одморити? Ми смо сви чак и у четвртој соби ишли на претима, да те не би узнемирили; нијесмо смијели ни на врата да завиримо; а оно гле — ти си већ изволио изаћи овамо. Извини, рођени.....

Стар. О, госпођо, мени би било врло криво, да сте ракије овамо изволили.

Ск. Ти сестро, ко за инат, све за мном трчиш. Ја сам дошо амо својим послом.

Г-ђа Пр. А ја својим. (Стародуму) Дозволи мој господине, да вас потрудимо нашом општом молбом; (мужу и сину) поклоните се.

Стар. Каквом, госпођо?

Г-ђа Пр. Прво, молим, изволте сви сјести. (Сви сједају осим Митрофана и Јеремијевне). Ево у чему је ствар, драги господине. За молитве наших родитеља (нас грешне не би Бог ни услишио) дарова нам Господ Митрофанушку. Ми смо све учинили да он постане такав као што га видите. Оћеш бити тако добар, мој господине, да се потрудиш те да видиш шта је он научио?

Стар. О, госпођо, стигло је већ до мојих ушију, да је тек сад устао од учења. Чуо сам о његовим учитељима и напријед видим, какав он мора бити граматичар, кад учи код Кућејкина и какав математичар

учећи се код Цифиркина; (к Правдину) желио би знати чему га је Њемац научио.

Г-ђа Пр-ва. Свима наукама, мој господине.

Пр. Свему, свему отац.

Митр. Свему, чему хоћеш.

Прав. (Митрофану). А чему, на пример.

Митр. (пружа му књигу).

Прав. Видим; то је граматика. Па шта знате из ње?

Митр. Млого. Именице, па пријеве...

Прав. Врата, на мримјер, каква је ријеч: именица или пријев?

Митр. Врата? која врата?

Прав. Која врата? ево ова.

Митр. Ова? — Пријев.

Прав. А зашто?

Митр. Зато што су надјенута на своје мјесто. А ено она већ је шеста неђеља како стоје необјешена; па она су за сад још именица.

Прав. Ха! дакле код тебе је ријеч глупак пријев, јер се пријева глупоме човјеку?

Митр. Разумије се.

Г-ђа Пр-ва. Шта, како је, мој господине?

Прост. Како је, мој драги?

Прав. Не може боље бити. У граматици је јак.

Мил. Ја мислим да није слабији ни у историји.

Г-ђа Пр-ва. Е, мој господиње, он ти воли историје још из малена.

Ск. Митрофан је на мене. Не могу да очи склопим док ми стари слуга не исприча по коју историју. Ал' је и мајстор, пасја нога! Откуд му све то и на памет пада!

Г-ђа Пр-ва. Ал' ипак није као Адам Адамић.

Прав. (Митрофану) А докле сте дошли у историји?

Митр. Докле сам дошао? То зависи од тога каква је историја. У некој одлетих преко тридесет земаља у тридесето царство.

Прав. А! па таквој вас историји учи Враљман?

Стар. Враљман! познато ми је њешто то име.

Митр. Не. Наш Адам Адамић не прича историје; он ти је као и ја, сам воли да слуша.

Г-ђа Пр-ва. Они обојица ћерају чо-
банку Хавроњу, да им прича историје.

Прав. Да нијесте од ње и ђеографију
обојица учили?

Г-ђа Пр-ва (сину). Чујеш, душо моја.
Каква је то наука?

Митр (тихо матери). А откуд ја знам.

Г-ђа Пр-ва (полако сину). Немој да
се противиш, душице; сад треба себе да
покажеш.

Митр (полако матери). Та ја не разу-
мијем о чему ме питају.

Г-ђа Пр-ва (Правдину). Како ти, го-
сподине, назва ту науку?

Прав. Ђеографија.

Г-ђа Пр-ва (Митрофану). Чујеш, јеор-
гафија.

Митр. Та шта је то? Господи Боже
мој! Окупили ме, душу да ми изваде.

Г-ђа Пр-ва (Правдину.) Разумије се
господине. Али кажи му, учини доброту,
каква је то наука; он ће ти је и испри-
чати.

Прав. Опис земље.

Г-ђа Пр-ва. (Стародуму) А нашта би
то ваљало првом приликом?

Стар. На прву прилику могао би по-
служити макар за то, да зна човек куд иде,
кад би му се десило, да кудгод пође.

Г-ђа Пр-ва. Ах, мој драги! А на што
су онда кочијаша? То је њин посао. То
није наука за племића. Племић само
заповиди: вози ме тамо — и одвезу га, куд
год хоће. Вјеруј ти мени, мој господине,
да је све оно лудорија, што не зна мој Ми-
трофанушка.

Стар. О, разумије се, госпођо. Незна-
лици велика је утјеха држати за лудорију
све оно што не зна.

Г-ђа Пр-ва. Без науке живе људи и
живили су. Покојни ми је отац био војво-
да петнаест година; умро је незнајући да
чита, ал је умио доста да стече и да сачу-
ва. Просиоце је увијек примао сједећи на
гвозденом сандуку. Како који оде, отвори
сандук па поњешто метне унутра. То је
био штедиша! Не би живота пожалио само
да ништа не извади из сандука. Другима
се не би хвалила, ал од вас нећу да кри-
јем: покојник је умро, тако рећи од глади,
лежећи на сандуку с парама. А! како вам
се види?

Стар. Врло похвално. Треба бити Ско-
тинин, па да испробаш тако блажену смрт.

Скош. Па кад ћемо доказивати, да је
учење лудорија, онда узмимо ујку Вавила
Фалелеича. Од њега нико није ни чуо за
писменост; ни он ни од кога није хтио да
чује: а каква је то била глава!

Прав. А шта?

Скош. А ево шта се с њим у животу
десило. Налети он на брзом коњу мало пи-
јан на камену капију. Сељак бјеше висок,
а капија ниска: заборави да се сагне — па
ти звекну челом о праг тако, да му се је
потиљак с леђима саставио, а брзи га коњ
пронесе и донесе пред кућу. Ја би желио
знати: има ли на свијету учене главе, која
не би прела од таког удара; а ујко, Бог
да му душу прости, кад се отријезни, само
упита: јел читава капија?

Мил. Ви, господин Скотинин, сами
признајете, да нијесте учен; ал ја мислим,
да у овакој прилици и ваша глава не би
била јача од учене.

Стар. (Милону) Не мој рећи два пут,
мој драги; ја држим да је цио род Скоти-
ниних тврдоглав.

Г-ђа Пр-ва. Мој господине! па каква
ми је срећа и у учењу? Ми видимо то
својим очима и у нашем крају. Који је мало
паметнији одма га изберу још на какву
дужност.

Стар. А који је мало паметнији, он
неће да откаже својим суграђанима, да им
буде од користи.

Г-ђа Пр-ва. Бог вас знао, како ви
данас на то гледате. Код нас, бога ми,
сваки гледа само да је намиру. (Правдину)
Ево ти, колико се трудиш! И сад идући
овамо видим, носе ти неки пакет.

Прав. Мени пакет? И нико ми не
каже! (устаје) Молим да ме извините, што
вас остављам. Можда има каква заповијест
од намјесника.

Стар. (устаје и сви устају) Иди, дра-
ги пријатељу, ал ја се не праштам с тобом.

Прав. Ја ћу се још видети с вама. Ви
одлазите сјутра у јутро?

Стар. Око седам сахати.

Прав. (одлази)

Мил. А ја ћу сјутра, пошто вас ис-
пратим повести, моју чету. Сад идем, да
издам наредбу. (Излази, погледом говорећи
с богом Софији)

Појава 9.

Гђа. Простакова, Простаков, Скошнин, Митрофан, Јеремијевна, Стародум и Софија.

Гђа Пр-ва. (Стародуму) Дакле, мој драги, ти си доста видио какав је мој Митрофан?

Скош. И тако, мој драги пријатељу, ти видиш који сам ја?

Сшар. Обоје сам убрзо познао; не може боље бити.

Скош. Па оће ли бити Соја моја?

Сшар. Не ће.

Гђа Пр-ва. Јели за њу Митрофанушка младожења?

Сшар. Није.

Гђа Пр-ва. А шта би сметало.

Скош. Ђе је зашрло.

Сшар. (своди их заједно). Само вама тајну могу открити: она је испрошена (излази и даје знак Софији да пође за њим).

Гђа Пр-ва. Ах, зликовче!

Скош. Та он је полудио!

Гђа Пр-ва (с нестрпљењем). Кад они полазе?

Скош. Зар нијеси чула, сјутра у јутро у седам сахати.

Гђа Пр-ва. У седам сахати.

Скош. Сјутра ћу се и ја у зору пробудити. Нека је он паметан колико хоће, али и од Скотинина се није лако отрести (одлази.)

Гђа Пр-ва (трчи по бини злобно и замишљено). У седам сахати!..... Ми ћемо устати раније..... Баш ће бити као и што ја хоћу..... Одите сви овамо (сви долазе; па се окреће мужу). Сјутра у шест сахати, да буду готова кола пред стражњом капијом. Чујеш ли ти? Немој да окасниш.

Прост. Чујем, душо моја.

Гђа Пр-ва (Јеремијевној). Ти сву ноћ да нијеси тренула пред Сојиним вратима. Чим се пробуди, дотрчи к мени.

Јер. Разумијем, разумијем госпођо.

Гђа Пр-ва (сину). Ти, моја слатка душо, буди сасвим готов у шест сахати и намјести три слуге у Софино предсобље, а двојицу на поље за помоћ.

Митр. Све ће бити учињено.

Гђа Пр-ва. Сад идите (сви одлазе). А ја знам шта ћу. Ђе је гњев, ту је и милост. Старац ће се пољутити па ће и да

опрости, нема куд. А ми ћемо учинити као што смо хтјели.

(Завјеса пада.)

Ч И Н V.

Појава 1.

Стародум и Правдин.

Прав. То је био онај пакет, о коме ми је јуче сама газдарица пред вама рекла.

Сшар. Дакле, ти си сада у стању да прекинеш безчовјечност зле спяхинице?

Прав. Мени је наређено, да узмем под таторство кућу и село, при првом бјеснилу, од ког би могли пострадати подчињени јој људи.

Сшар. Хвала Богу, што човјечанство може да нађе заштиту. Вјеруј ми, драги мој, ће владаоц мисли и зна у чему се састоји његова истинита слава, ту морају да се врате човјечанству његова права, ту ће сви брзо да појме, да сваки треба себи да тражи среће и добитка само у ономе, што је законито и да је противузаконо угњетавати себи равне.

Прав. У томе се ја с вама слажем: али како је тешко искорјенити предубјеђена из којих људи извлаче себи добити!

Сшар. Слушај, пријатељу. Велики владаоц то је владаоц мудри. Његов је задатак, да покаже људима у чему је њихова права срећа. Заслуга је његове мудрости управљати људима, јер луткама може се управљати и без мудрости. Најгори сељак у селу обично се бира да пасе стадо, јер зато не треба много памети. Достојан престола владаоц жуди да узвиси душе својих подајника. Ми то видимо нашим очима.

Прав. Како су срећни владаоци, што управљају слободним душама; та наслада мора да је тако велика, да ја не разумијем, шта би их могло скренути.....

Сшар. Да! А колико треба да је велика душа у владоца па да стане на прави пут и никад с њега да не скреће! Колико је мрежа разапето души оног човјека, који држи у својој руци судбину толиких људи! Ево прво улизице; они се непрестано старају, да га увјере, да су људи створени за њега, а не он за људе.

Прав. Без дубоког презрења не може човјек, да престави себи шта је то улизица.

Стар. Улизица, то је такав гад, који нема доброг мњења не само о другима, но ни о себи. Он се стара, да прво ослијепи ум човјека, а последије да чини од њега шта му треба. Он је ноћни лопов, који прво угаси свијећу па последије краде.

Прав. Људске несреће проистичу из њихове покварености; али поправити људе....

Стар. То је у рукама владоца. Чим виде да без поштења нико не може постати човјеком; да се не може купити ни подлим унижењем, ни новцем оно, чиме се награђује заслуга; да се људи бирају за мјеста, — онда ће свакоме ићи у рачун, да буде поштен и сваки ће бити добар.

Прав. Истина је. Велики владоц даје....

Стар. Милост и наклоност онима, којима хоће; мјеста и чинове онима, који су заслужили.

Прав. Да би било доста заслужних људи, сад се особито брину о васпитању....

Стар. Оно и треба да буде залогом државног благостања. Ми видимо све несрећне последице хрђавог васпитања. Ето, какву корист може имати држава од Митрофанушке, за кога незнанице родитељи плаћају још горим учитељима. Колико има родитеља — племића који повјеравају своме робу морално васпитање сина! Кроз једно петнајест година од једног роба постају два: — учитељ и ученик.

Прав. Али људи из вишег сталежа уче своју ћецу....

Стар. Тако је, мој љубезни; али ја бих желио, да се при свима наукама не заборавља главна цијелъ свега човјечанског знања — поштење. Вјеруј ми, да је наука у рукама поквареног човјека љуто оруђе за хрђава дјела. Наука уздиже само благородну душу. Ја бих напимјер желио, да учитељ сину знатног човјека сваки дан отвори историју и покаже му два мјеста: једно како су велики људи допринијели срећу својој отаџбини; друго, како је недостојни великаш, злоупотребио сво повјерење и силу, те је с висине своје знатности пао у безну презрења.

Прав. Требало би заиста да сваки сталеж има одговарајуће васпитање: онда би били увјерени..... Каква је то ларма?

Стар. Шта се то догодило?

Појава 2.

Исти, Милон, Софија и Јеремијева.

Мил. (гура Јеремијевну, која се је ухватила за Софију, виче на слуге, држећи голу сабљу). Нико да ми се није приближио.

Соф. (трчи к ујаку). Ах, ујко, заштити ме!

Стар. Душо моја, шта је то?

Прав. Какав је то злочин?

Соф. Сва дркћем!

Јерем. Пропаде моја глава!

Мил. Зликовци! Идући амо видим многе људе, ће је под руке вуку с љесница к колима, ма да се она отима и виче.

Соф. Ево га, мој избавитељ!

Стар. Драги мој!

Прав. (Јеремијевној). Одма ми кажи, куд сте хтјели, да је водите, или ћу те сад као преступницу....

Јер. Да је вјенчамо, господине, да је вјенчамо!

Г-ђа Пр-ва. (с поља за кулисама). Објешењаци! лопови! варалице! Све ћу на мртво име испребијаги!

Појава 3.

Исти, Г-ђа Простакова, Простаков и Митрофан.

Г-ђа Пр-ва. Каква сам ја госпођа у кући! (Показује на Милону). Туђин викне и моја се заповијест не слуша!

Прост. Јесам ли ја крив?

Митар. Слугама треба дати!

Г-ђа Пр-ва. Жива нећу да будем!

Прав. Злочин коме сам ја свједок, даје вам право као ујаку, а вама као заручнику...

Г-ђа Пр-ва. Заручнику!

Прост. Лијепили смо ми!

Митар. Све оде до ђавола!

Прав. Да тражите од власти да се нанешена јој увреда казни са свом стро-гошћу закона. Одма ћу је преставити суду за нарушење грађанског мира.

Г-ђа Пр-ва. (пада на кољена). Јаој! Огпростите, крива сам!

Прав. Муж и син нијесу могли да не буду учасници преступљења....

Појава 5.

Г-ђа Простакова, Стародум, Правдин, Митрофан, Софија и Јеремијева.

Г-ђа Пр-ва. (Правдину) Оче! немој ме погубити! Шта ћеш тим добити? Зар није могуће да се некако указ промијени? Зар се сви укази испуњавају?

Прав. Од дужности нећу отступити.

Г-ђа Пр-ва. Дај ми рок, ма на три дана. (за се) Мене би добро запамтили....

Прав. Ни на три сахата.

Стар. Да, мој пријатељу! Она ће и за три сата да направи чуда, да их и за сто година не поправиш.

Г-ђа Пр-ва. Па како ћете ви забога сами да се мијешате у ситнице?...

Прав. То је моја ствар. Туђе ће бити враћено, коме припада, а...

Г-ђа Пр-ва. А дугови да се расчисте? Није плаћено учитељима...

Прав. Учитељима? (Јеремијевој) Јесу ли овђе? доведи их.

Јер. Ваљда су дошли. А Њемца, господине?...

Прав. Све зови.

Јер. (одлази).

Прав. Не брини се ни о чему, госпо-
ђо; свију ћу задовољити.

Стар. (видећи у тузи г-ђу Простакову). Госпођо, ти ћеш се одма боље осјећати, кад изгубиш силу да другима чиниш зло.

Г-ђа Пр-ва. Хвала на милости! Зашто сам онда ја, кад не могу ни у мојој кући да дам слободу мојим рукама?

Појава 6.

Исти, Јеремијева, Враљман, Куђејкин и Цифиркин.

Јер. (доводи учитеље к Правдину). Ево ти, господине, и сво наше ђубре.

Вр. (Правдину) Ваше фисоко и блахородије, исфолили сте ме к себи молити?

Куф. (Правдину) Зван бих и приидох.

Циф. (Правдину) Каква је наредба од вашег благородства?

Стар. (још од улаза разгледа Враљмана). А, то си ти, Враљмане?

Вр. (познаде Стародума) Ај, ај, ај, то си ти мој милостифо коспотин (љуби му крај одјеће); исфолиш ли пити страфо, мој траки отац?

Прав. Шта! ви га познајете?

Стар. Како да га не познајем, он је код мене био кочијаш три године. (Сви се зачудише).

Прав. Лијеп учитељ!

Стар. А ти си овђе учитељ, Враљман! Ја сам богами мислио, да си ти поштен човјек и да се не би уватио за оно, зашто нијеси.

Вр. Ал шта та ратим, мој коспотин! Ни сам ја прво, ни сам ја послетњи. Три месеца сам слушао по Москва пес места, кошијаш нико не трепа. Тошло ми је тако: или умрем от клад или ушитељ....

Прав. Пошто сам по вољи правитељства татор ове куће, ја вас отпуштам.

Циф. То је најбоље!

Куф. Отпуштати благоизволите? али прво да се разрачунамо.....

Прав. А теби колико треба?

Куф. Не, милостиви господине, мој рачун зело није мали. За по године учења, за обућу, што сам подерао за три године, за дангубу што ми се дешавало да долазим за бадава, за.....

Г-ђа Права. Ненаситна душо! Куђејкине! зашто то!

Прав. Немојте се мијешати, госпођо, молим вас.

Г-ђа Пр-ва. Кад је већ дошло до истине: а чему си научио Митрофанушку!

Куф. То је његова ствар, а не моја.

Прав. (Куђејкину). Добро, добро. (Цифиркину). А теби колико да се плати.

Циф. Мени? — ништа.

Г-ђа Пр-ва. Њему је, господине, за једну годипу плаћено десет рубаља, а за другу ни паре није дато.

Циф. Тако је: за оних десет рубаља износио сам чизме двије године, — ми смо квит.

Прав. А за учење?

Циф. Ништа.

Стар. Како ништа?

Циф. Нећу ништа. Кад није ништа научно.

Стар. Ал ипак теби треба да се плати.

Циф. Нема зашто. Служио сам цара више од двадесет година. За службу сам паре примао; забадава ни сам примао, нити ћу примити.

Стар. То је добар човјек. (Стародум и Милон ваде паре).

Прав. Зар те није срамота, Куђејкине?

Кућ. (саже главу). Посрамихеја окани.

Стар. Ево ти, пријатељу, за добру душу.

Циф. Фала, ваше благородство, благодарим. Ти можеш да ми поклониш; ал сам да примим, док не заслужим, нећу.

Мил. (даје му новце). На ти још, мој драги.

Циф. Опет фала (и Правдин му даје новце). Ал зашто ми дајете, ваше благородство?

Прав. Зато, што не личиш на Кућејкина.

Циф. Е, ваше благородство. Ја сам војник.

Прав. (Цифиркину). Сад збогом, драги пријатељу (Цифиркин излази). (Кућејкину). А ти Кућејкин изводи сјутра амо, па се рачунај са самом госпођом.

Кућ. (бјежи). Са госпођом! Од свега се одричем (одлази).

Враљ. (Стародуму). Не остафите, фаше плагоротство етари sluка, усмите ме опет.

Стар. Ал ти си се, Враљмане, чини ми се и од коња одпадио.

Враљ. Еј, не, мој коспотин! Ток сам шифио с овташњом коспотом, све сам мислила да сам с коњима.

Појава 7.

Исти и Камердинер.

Камер. (Стародуму). Ваша су кола готова (одлази).

Враљ. Заповети та те пофезем?

Стар. Иди, сиједај (Враљман одлази).

Појава 8.

Г-ђа Простакова, Стародум, Милон, Софија, Правдин, Митрофан и Јеремејевна.

Стар. (Правдину, држећи руке Милон и Софије). Дакле, мој драги, ми одлазимо; пожели нам.....

Прав. Сву срећу на коју имају право честита срца.

Г-ђа Пр-ва. (грли сина). Ти си ми једини остао, душо моја, Митрофанушка!...

Митр. Та окани ме се, мама! шта си ме спопала.

Г-ђа Пр-ва. И ти! и ти ме остављаш! Ах! неблагодарни! (пада у несвијест).

Соф. Боже мој! (притрчи к њој). Она је без свијести.

Стар. (Софији). Помози јој, помози. (Софија и Јеремејевна помажу).

Прав. (Митрофану) Несретњиче! зар ти да си дрзак спрема матере? Њена безумна љубав к теби највише је и довела до несреће.

Митр. Та она као да је....

Прав. Грубијане!

Стар. (Јеремејевној). Како је она сад? како?

Јер. (погледа пажљиво на г-ђу Простакову и плесну рукама). Повратиће се, мој госодине, повратиће се.

Прав. (Митрофану). А с тобом, брале, знам шта ћу: ајд на службу.....

Митр. (ману руком). А вала мени све једно, куд заповиде.

Г-ђа Пр-ва. (дође к себи у очајању). Пропада ја сасвим! Отели су ми власт! не смијем нијђе од стида да се покажем! Немам сина!!

Стар. (показује на г-ђу Простакову). Ево достојног плода зле нарави!

Крај.

(Завјеса пада).

DRUĐE
CRNOJEVIĆ

Ј а т е н е ћ у...

Ка' што вр'јеме мјере нема,
Нит' простору зна се крај,
Тако љубав моја к теби
Безмјерна је, душо, знај. —

На олтару срца мога
Ти упали свети плам,
Дању, ноћу он ту сија
Као драги алем кам.

И божанским сјајем св'јетли
Мрачну стазу жића мог,
Посред мука, туге, јада
И пакости св'јета злог.

Тај ће алем срце чуват',
Док у груди узбије,
Ил' докле га црна земља
У њедрима не скрије;

А са њиме све несреће,
Успомене добре, зле;
Све невоље и све муке
И надежде моје све...

Ал' ти даље стој од мене,
Волим страдат', душо, сам,
Јер за љубав несрећу ти
За ударје ја не дам. —

Греота је да увене
У пупољку цвијет тај,
Кад ти тек сад зора руди
И младости свиће мај.

Зашто страдат, када срећа
Отвара ти ковчег свој? —
Себи другог војна бирај
Те с њим срећни живот спој.

Даље ништа питат' немој,
Зашто тако чиним ја,
Одговора добит нећеш,
Јер једини Бог то зна.

Србенда.

Зла маћеха

Приповијестка из црногорског живота.

Написао

Саво Ст. Радловић.

(Свршетак).

V.

Једном нестане Омера. Идући тамо — овамо дође на Велестово — код једног Вукова причесног побратима, који га прими под свој кров као своје чељаде, — ће га и устави за читав мјесец дана.

Вук у друштву са осталом браћом дању ноћу тражио га је — у кумова, пријатеља, ујчевину, тетака, — па најпослије, и по јама и пећина за цијелу нећељу. Тек последије двадесет дана дознали су ће је — и у кога! По препоруци Вуковој побратим његов савјетује Омера, да се врати дома — и да му неће ништа учињет зада му вјеру тврду!

— Тата (Вук) и да не би, — оће његова жена; жнам је ја; она ми је и онако сваку кост претукла по на четворо — а

сад да ме неће!.... и, стрико, док је гођ Крстиња у животу жнади, да се вренут нећу ни у Комане, а камо ли да под једнијем шљеменом шљом живим; но те молим, ако се на који начин може, да кукавну моју сестру Зорицу... прифатиш овамо па ћу се у кога погодит у приставштину и дако се преранимо лебом — одговори несретњи Омер кроз плач. —

Кад је видео Омер, да та молба не помаже, једном браве препоручи чобану из суусјества и рече му да их преда, а он да оде тражити изгубљеног брва. Омер куд ће на коју ли страну — ни сам није знао, — већ да се макне с Велестова.

Скићући се тамо — овамо дође у Орахе у једну имућну кућу; ту се погоди на стање у приставштину.

Пошто је побратим Вуков примио браве од суусједског пастира и разумио да је Омер пошао да брва изгубљеног тражи, прегледа и преброји стоку, па кад нађе све на број — сјети се што је Омер учинио и одма пошље чојека у Комане, да каже Вуку, да је Омер некућ утекао.

Но Вук није толико хитао, да нађе Омера. Већ му је било једнако или га било или не.

Омер остаде код новог домаћина, ће се владао лијепо. Такође су и њега лијепо држали. Ипак је дневно опадао. Сушила га је мисао на Зорицу, коју је у панце маћехине оставио. Поручеао јој је више пута, да иде у ујака у Загарче а отолен он да ће је прифатит к себи. —

Један дан пође Вук и Крстиња на радњу подаље од куће а дома оставе Зорицу с Дејаном и с Милицом. Пошто одмакну далеко, Зорица слатко изгрли брата и сестру и стане пиштати као рудинска змија — па отиде. Тек трећи дан, тумарајући тамо — овамо, по упуству нечијем, дошла је у ујчевину.

У то и Омер дознаде за њен долазак у ујака — па каже све право газди и замоли га, да би га пуштио, да пође у Загарче, да прифати сестру.

Овај га није хтио пуштити од прве, но добродушна, болећа старица, мајка домаћинова рече сину: „Нека синко дође и то сироче, од њега ни неће теже бити, па кад би било, можеш их послат дома вазда.“

Омер одма пође, и ујаци су га дуго устављали, да са Зорицом остане код њих;

— но овај није хтио — бојећи се да не дође Вук, и на срамоту их одведе дома. — И тако једнога дана у подне крене Омер с малом Зорицом пут Ораха. —

Путујући Зорица се у брзо умори. Лак полако па су једва црнијем мраком присијели у Сиљавицу — пуну планину. Нигђе куће а нигђе колибе, само се могао чути вук ће заувија и ђук ће кука, јејина и остале планинске тице и животиње.

Све је то задавало страха малољетнијем путницима, ноћном помрчином кроз пуну планину, а особито Зорици, која пријед није чула била ђука ни вука. Те је говорила Омеру:

— Ајде за Бога да бјежимо, иђес ће не они баречи.

Он је слободио, и ако је сам од страха умирао. Имао је малу пушку за пасом и неколико фишека у ћеси и то га је највећма храбрило.

Находили су се на једном висоравну, над којим се била гором обрасла главица наднијела, гдје се баш у тај мах није чуло ништа живо.

Путници су се чапали уз њу, хитали су на врат на нос док су изашли на врх главице и ту отпочинули. Тек што су била уморна сјела и узела из торбичице леба да једу — али оздо чула се прија горе, и по неки пут указивале су се двије свијеће, које су им се све већма приближавале. Обазирјући се Омер око себе види и с друге стране ће свијетле вучје очи. Зорица се није тога плашила, а Омер је сад дошао изван себе; обнијемio је и једва се сјетио пушке за пасом. Извади кумбуру и пуца на ломњаву горе и мјесто, ће већ звијерац бјеше присио. Одлеже пушка у самштини и тишини ноћној, да су за дуго близњи висови јечали: вуци су стали заувијат с толико гласова кроз планину, као овце кад се с јагањцима помијешају у прољеће.

Зорица је стрекнула и фриснула — тад се и Омер нађе још више збуњен.

Ал' придобије нове снаге, кад му паде на ум, да се попну на дрво. На првој грани испне се и дода руку Зорици те и ову изнесе горје у јелово грање. С гране на грану пењао се на више и водио сестру са собом. И — у расохе јели отпочину. А око корјена стадоше се вукови купити. На свитак вучијех очи кроз јелово грање метео је Омер, а они су се разбјежавали за-

увијајући и кољући се. — Неколико..... па су ћеца стала дријемат — особито Зорица, коју је Омер придржавао, да се неби стропоштала доле — те постала залагајем прождрљивог звијерца, док је и сам почео куњат.

Тад је својим пасићем привезао Зорицу за гране јелове и утврдио је тако, да не може панути: а себе је обмотао траком (повразом) од торбичице, па онда приукрутио такође за јелово грање. И тако су ћеца спавала као мртвијем сном. Било им је лијепо и без узглавља, простирача и покривача, међу гране вите јеле.

Но како је била јесења ноћ дуга а при том доста хладна, ћеца су се разбудила пријед зоре; јер им је било пристуђело.

Још је владала помрчина; нити је било изгледа брзе зоре!

У то заруди и рујна зора; заплави исток и распушти своје сјајне зраке на површину земљинога шара. Његови зраци непримјетно бришу сузу с лица сирочади. Црте жалосне на души њиховој нестају — замјењују их нови упечатци бијелог дана.

У то је и сунце бијелом марамом својијех зрака убрадило планинске врхове. Вријеме је да се путује. Ђеца се опросте с јелом — на којој су нашла уточиште, и отпутују. Опет су тумарали тамо овамо. Мрак на земљи а она у Орахе. Ту их приме лијепо, — особито мајка домаћинова, добра старица.

То скитање своје ћеце по туђијех кућа, села и племена тиштало је јако Вука.

Нити је имао мира ни спокоја; нити је имао дана нити часа веселога.

С Крстињом је још црње живио него икад пријед.

Нешто укор људи а нешто узнемирење савјести гонило га је на пут, да потражи поскитану ћецу по туђијех улица; остављену милости болећијех родитеља по другијем селима и племенима. И заиста се ријеша на то! —

Једно јутро подрани те у Орахе на конак у газде, ће су му ћеца била.

— Добро вече у домаћина — назове Вук, и батише на врата.

Скоче укућани, поставе госту столовачу, оставе му невјесте струку и торбицу и приступе му к руци, а старјешина му прифати ријеч.

Вук сједе и уреди се. Сви се угледају у непозната госта.

— А да још како сте, — јесте ли здраво? — рећи ће Вук.

— Богу фала добро и здраво сви, — но како су теби код куће? одврати домаћин кућни. —

— Ето! то чељади дома живо је, — а за ону половину, те ми је у свијет, не жнам; — изрече Вук и завитлају му се сузе.

Још је Вук био на по ријечи а Зорица с још једнијем ђететом наступи на врата. Чим види оца потрчи к њему и завиче:

— Благо мени благици, стрико!

У наручје Вук прими дијете и горко заплаче.

— Немој стрико плакат, дође „Мејо“ па ћемо одит с тобом ако не неће убит страна — промргоди дијете.

На то се Вуку још већма разжали. —

— Опростите, немојте ми се чудит, овако је зар Бог судио, — па и ви да имате дијела у мојој несрећи — рече Вук чистећи сузе.

— Јеси ли ти то Вуче? — рече домаћин, скочи те се пољубе.

Зорица изађе да сретe Омeра с бривима; кад га виђе завиче:

— Мејо! благо нама, доша је стрико, па ћемо одит ш њим, неће не већ бит страна! —

— Зоре! ћерај браве кући, сад ћу ја доћ — одговори јој Омер, кад то чу, па отолен на страну.

Дијете је примахивало браве ближе куће. У сретање брава излазила су и друга ђеца. —

— Камо Мејо? Зоре, — запитају они.

— Сад ће доћ!

Ова каже дома, да је Омер некуђ умакао! Сви скоче да га траже — но Вук није дао:

— Нема се рашта тражит, он је побјега од мене; како му драго.

Ту преноћи Вук — а сјутра дан крене рано са Зорицом.

— Омер ће се врнут, чим чује да сам ја поша, па ако је за вас нека га тун, друго које ћу му јаде! — Вук одлазећи и љубећи се са свијема редом.

Једва с мраком приспију у Комане. Крстиња их дочека утворно: Вука као зла жена мужа, а Зорицу као маћеха пасторче.

Није дуго пошло, па је дијете стало премисљати куда ће опет бјежати од зла маћехина. Најпослије одлучи, да утече код једне тетке преко границе.

Уграби прилику и утече преко Сађавца пут Даљама, ће јој је тетка била.

На путу уфати је једна турска чета. Арамбаша је поведе у Спуж својој младој були, да је двори.

Кад несташе Зорице из Комана, стадоше је тражити свуда унаоколо. Тражили су је неколико дана, али ниђе ни трага јој не нађоше.

Вук већ није имао мира. Његово очажње нагонило је Крстињу, да учини крај животу.

VI.

Једно јутро Илинка, тетка Зорина, подрани са Даљама у Спуж. Ту виђе Зорицу на бунару. Пита је и Зорица јој сву своју црну судбину каже.

Отолен је све плачући Стологлавом на Даљам пошла, и мужу све казала, што је и како је, па с Даљама у Комане.

Кад чу Крстиња да је Зорица у Спуж, није смјела чекати Вука дома и замакну се тек Илинка пође у Пилете.

Кад Вук дође дома, нађе Крстињу ће вискојасену. Тек је сахранише, подиже чету, па са њом преко границе, с намјером, да зароби кога од Турака, чим би Зорицу ослободио.

Три дана се чета крила по Вељему Брду. Четврти дан ево десетак спушких ага друмом на хатима, а једно дијете међу њима. Чета испали на њих цевердане. Неки падоше к црној земљи а неки у ропство српске чете. Отоле се Вук поврати у Комане са седам глава и ропчетом. То је било јединче у матере, за које му у размијену одма Зорицу послаше.

Текер је Зорицу ослободио, прифатио је Омeра из Ораха; ал није много шњима поживио, него је у брзо четверо сирочади оставио на аманат брату Пилети.

Литературно-критичке минијатуре. Пушкинове поеме.

Пјеснички производи разним путовима достижу различне цијељи.

Ако лирска појезија има задаћу, да предочи читаоцу душевно стање дотичног пјесника, а кроз то и најјача и најкарактернија душевна стања његових савременика, онда „епос“, епски производи у опште, теже на против, к томе, да предоче живот у опште у свим његовим појавама и појанкостима. Према овоме је јасно, да ће лирика стојати тим височије, чим она јасније наслика лични душевни живот пјесников, т. ј. чим она буде „субјективнија“, а производи епски (поема роман, прича и т. д.) добиће тим више важности, чим више они буду у стању да послуже, независно од личног расположења аутора, као огледало онаког живота, какав је у ствари, или чим буду „објективнији“. Када пјесник оће да вам представи своје лично расположење, или личне осјећаје, ви онда, разумије се, и треба да вам наслика живот, за вас не вриједи то како сам пјесник схваћа и разумије тај живот, него какав је тај живот у ствари, па чим је пјесник простије и истинитије насликао тај живот, тим је то важније и поучније за читаоца. У осталом у наше дане та диоба појезије значајно је изгубила своју снагу.

У доба Пушкина ушла је у обичај, па ако хоћете и у моду, особита врста епоса, а то су краташне „поеме“, које су како по форми, тако и по садржини, предивно обрађене код Бајрона. Те су се „поеме“ битно разликовале, како по цијели, тако и по садржини, од дотадашњих „епских“ производа. Кратки и јаки нацрти каквог догађаја. — узетог из живота, или који је поникао у уображењу пјесниковом, — у таквим поемама узимали су више карактер

субјективни, т. ј., ту нијесу просто излагани догађаји, но више осјећаји и мисли пјесникове, које су поникле ушљед тих догађаја. „Поеме“ су у ствари биле чиста лирска појезија у мало ширем обиму, — субјективност, лично расположење аутора, то је неизбјежно својство, без кога поема не би имала никаквог значаја. Узмиме н. пр. „Кавкаског заробљеника“ од Пушкина. Ту нема никаквог описа стварности, а тога управо није ни могло бити; ту се просто описује како су неког руса заробили горштаци и како се ослободио помоћу једне черкеске девојке, која га је љубила; све то није баш ни најмање интересантно; али главна садржина цијеле те поеме и састоји се баш у жарком осјећају њеног аутора, које је изазвано тим што се ту сукоби изображени јевропљанин, који је ладан, равнодушан и пресипен уживања, са непосредним, живим и јаким осјећајима просте девојке, која је васпитана у слободној природи и на темељу природног живота.

У руској књижевности Пушкин стоји као једини генијални представитељ те врсте појезије; само код њега „поема“ са потпуном снагом исказује оне осјећаје, без којих би она изгубила свој значај.

Пушкин је, као што је познато, у течају свога кратког, али плодовитог живота написао поеме: „Руслан и Људмила“ (1817-1820), „Кавкаски заробљеник“ и „Браћа разбојници“ (1821), „Бахчисарајски фонтан“ (1822), „Цигани“ (1824), „Полтава“ (1828) и „Мједени коњаник“ (1833). То су само његове највеће и најважније поеме; ту не бројимо шаљиве, али предивне приче у стиховима: „Гроф Нулин“ и „Кућица у Колом-

ни“, а тако и неке ситније стварчице, као „Галуб“ и др. које се такођер могу прибројити к „поемама“. — Сад да прегледамо, шта се говори у сваком од тих дјела.

„Руслана и Људмилу“ написао је Пушкин још рано, у најранијој младости свога генијалног талента. Обично говоре, да је то врло лијепа стварчица, али да наличи на „играчку“. То је врло груба и чудновата погрјешка. Макар колико да се чини, да садржај те поеме није озбиљан, опет „Руслан и Људмила“ игра врло важну улогу како у историји руске књижевности тако, шта више, и у наше дане. Као што смо већ рекли поеме нијесу епски производи, но заузимају средину међу епском и лирском појезијом. Сва разлика између лирске појезије и Пушкинске „поеме“, у колико она служи као исказ пјесникових осјећаја, састоји се у томе, што се у лирској појезији изказују осјећаји минутни, прелазни и често супротни, а у поеми, као крупнијем производу, огледа се више опште расположење пјесниково и више општи правац његовог ума и осјећања. Ако у „Руслану и Људмили“ потражимо то опште расположење, ми ћемо га одма и наћи: оно нехотично као вал обухвата нашу душу и учи нас без да се да познати и осјетити. Ствар је у томе, да у „Руслану и Људмили“ не треба тражити каквих год апстрактних идеја, поучних мисли и стварних слика, — тога наћи нећемо. Но у њој има нешто важније, — у њој провијава „руски дух“, у њој „Русју пахнут“, као што и сам Пушкин говори у прологу, кога је к тој поеми приписао доцније, год. 1828. И заиста нема ничега у читавој руској

књижевности, што би било више „руско“ и у чему би се боље огледала мањта народна и она митолошка „Русь“, него што је „Руслан и Људмила“. Просте приче нити сликају стварност, нити у њима има „идеја“, које би се тако јасно бацале у очи; нити мисли, па опет са великом васпитном снагом утичу на душу, — такав је исто утицај показивала и показује и данас „Руслан и Људмила“. Сувременици су са жаром предусрели ту поему, јер до ње у руској књижевности није „Русју пахло“, па и данас младеж се учи из те поеме и пресађује из ње у своју душу оне „своје руске“ осјећаје, који су кадри оживити и занијети и мисли и осјећања. Посље Пушкина нико се није уздигао до такве висине у поемама. Разумије се, то је дјело у оно вријеме било нешто ново и необично и није се чудити ако нађемо у њему трагове туђег утицаја (нпр. Аријоста).

„Руслан и Људмила“ као заробљенику“ и у „Циганима“ ми већ налазимо тон, који нас потјећа на Бајрона и на осјећања, која су се под његовим утицајем развила. Велики инглески пјесник био је дубоко разочаран у својој домаћој цивилизацији, па је то разочарање исказивао и у својим великим производима са таквом искреношћу и заносом, да су се тим занијеле многе пјесничке силе јевропске. У Русији управо није било ни оне образованости, коју је Бајрон видео у својој отаџбини, нити пак оних зала, која су изазвала његове горке протесте; али и тадашње образовање у Русији није ни најмање помагало, да се упозна руски народни дух, него напротив везивало се за душевни живот туђих народа. У друштву се,

шта више, показивало и разочарање, али то није било разочарање, које би произишло из незадовољства оном сликом руског живота, која их је окружавала, него је то разочарење било управо безпредметно, управо празна имитација јевропљанима са запада. Природно је, што је велики руски пјесник, под утицајем Бајрона, исказивао како своје расположење, тако и расположење тадашњег друштва у својим поемама. Али чисто руско осјећање, осјећање „руског духа“, које се тако јако показује у „Руслану и Људмили“, спасло је Пушкина, те није постао прости имитатор у сликању карактера својих разочараних јунака: и Кавкавски заробљеник и Алеко у „циганима“ — нити су Французи, ни Њемци, него су то прави Руси, у којима се не показује оно западно-јевропско разочарање, него они просто размишљају о томе, да ли има у новој образованости, која је продрла са запада у Русију и таквих својстава, која како по наравствености, тако и по правичности стоје ниже и од најпримитивнијих обичаја простог природног живота кавких год Цигана или Черкеза. У младом народу, као што је био тада народ руски, који је тек тада био почео корачати по путу цивилизације, и могло је понићи такво размишљавање само под утицајем Бајрона и у опште под утицајем западно-јевропског песимизма.

Али поред тога што је Пушкин произвео под туђим упливом, он је произвео још нешто, у чему се показује здрави напредак мисли и што је основано на живом темељу и што нема ничега општег с песимизмом. Исте године кад је написао „Кавкаског заробљеника“ написао је и пое-

му „Браћа разбојници“, а идуће године — „Бахчисарајски фонтан“, у којима већ преузимају маха просте људске мисли. У „Браћи разбојницима“ Пушкин, са особитом силом свога генија, открива пред нама душу разбојника у њеној суштини, а не у звјерским појавама; показује нам, да и у њој „савјест спава“, која ће се „пробудити у црни дан“. И у овом правцу Пушкин није имао претходника, премда је имао мноштво пошљедовача. У „Бахчисарајском фонтану“ провијава иста хуманитарна мисао само у другом облику, — она је изазвана трагичним догађајима, а то су их произвеле страсти људске.

Но највише се баца у очи код Пушкина и највише предочава величину његовог генија то, што се он у свима својим разноврсним радовима показује вазда слободан и прост. Узме ли он да опише живот кавкаског горштак, — пред читаоцем се одма развије чудна и пуна живота слика, која и ако није потпуна (јер Пушкин није могао у потанкостима знати живот Черкеза), али се посвуда виде особине баш тога кавкаског живота, који носи на себи *свој* карактер, а не туђи. Описује ли источни харем и његове господаре, — пред вама се истиче баш *тај* живот, не руски и не чји друго, но баш живот харемски, опет не потпун, али с његовим особинама. Описује ли Цигане, — њихов дух и карактер покажу се одма пред вашим умним очима.

„Полтова“ и „Мједени коњаник“ предочавају нам Пушкина у доба зрелости његова ума и талента. Он је ту на скроз проникнут мислима о домовини и о будућности и прошлости њеној. У великом дјелу „Полтава“ јасно нам се пред очима црта

велики геније, великога *преобразоватеља* руске земље — Петра Великога. Промјене које је чинио велики цар, нијесу могле бити изведене без страшних жртава, којих је он искао ради будућности. У вријеме Пушкина већ је било људи, који су осуђивали Петра Великога за муке које је трпио народ и којима су куповали море и плодове јевропске цивилизације. У „Мједеном коњанику“ осуђује се тај протест против Петра и узима се као безумна заблуда, која се и казни страшним привиђењем, — страхом од трчећег мједеног великана, споменика Петра Великог...

У пушконовим поемама ми видимо како се поступно развијају његове идеје и како се поступно ослобођавају испод утицаја западно јевропског и прелазе к ономе што је своје, руско. Онај „руски дух“ кога је пјесник показао у почетку у „Руслану и Људмили“, добио је потпуну превласт при крају његовог пјесничког рада.

(Из „Ниве“)

Ж. Драговић.

Неколико народних обичаја из источног краја Србије.

IV. Опроштене (беле) покладе. *)

Народ српски, ваздан је пошто-вао оне даје, кад му ваља ући у пост и припремити се за велике празнике: Рождество и Воскресење Христово. Такве дане Србин проводи у гозби и весељу, правећи „покладе“ и опраштајући се са комшијама и сродницима својим.

*) Прва три обичаја под насловом „Краљице“, „Русалије“ и „самртни обичаји“ описати су у „Јавору“ за год. 1886 и 1887. Ово је дакле наставак тих обичаја.

Но у Источној Србији — од Мораве па све до Хртња, Тимока и Дунава — тај се дан прославља на веома занимљиви начин. Начин, који нас потсећа на старо митолошко доба, кад је свет обожавао огањ и приносио жртве на њега.

На дан белих поклада скупе се у свакоме селу момци и девојке на игришту сеоском и ту донесу преко педесет кола дрва, и сва дрва садену на гомилу. Негде сама општина побрине се за дрва, а где шуме има, тамо то врше момци и девојке бесплатно и драговољно. Поред те гомиле дрва прибаве се и неколико дугачких но сирових мотака, са којима ће ватра да се потиче. Таква мотка, стоји у средини гомиле од дрва једним крајем, а за други се вата и гура по ватри.

Због тога и зову такову мотку „царач“ или „чаркалица“. Чим се сунце за брегове сакривати почне, одма одређено лице запали ону гомилу дрва, те се огањ тако разбукти, да га види човек из последњих кућа сеоски.

На тај знак стану се кретати људи из својих домова ка ватри, старо и младо; богато и убого: све се то креће „Огњу“, да ту проведе опроштене покладе, на светлости и видичу. Имућније породице најме за то вече и карабаша, те се са свирком и песмом крећу к' огњу. Обично пред породицом иде: домаћица са сенијом (софром) на глави, која је пуна јестива. Ту несме изостати, осим свега јела, још и ово троје: обојених јаја, меда и млека. То мора набавити и најсиромашнија, јер без тога „поклада“, нема. За домаћицом иде домаћин, носећи вина и ракије, па остала челада и најпосле свирач.

Чим домаћин стигне до „Огња“, он назива сакупљеном свету Бога овим речима:

— Добро вече браћо!

— Добро ти Бог дао, — одговарају они.

— Срећне вам покладе!

— И теби брате, Боже дај!

После овог поздрава, домаћин прилази ватри, узима чаралицу у руке и гура по „огњу“. Ватра пршти у висину а варнице лете под небеса. Домаћин чара и говори овако:

— Нека је са срећом и здрављем и овај састанак. Боже дај!

Сви околни сељани повичу: „Амин! Боже!“

— Дај Боже: да се и до године састајемо овако, око огња, у срећи, здрављу и весељу!

Колико варница, толико нам било у њиви товара жита, кувурдуза, јечма, овса и другог маца; Боже дај.

Колико овде варница, толико нам било у тору: оваца, говеди, коза, свиња, коња, живине, пчела, свилени буба и друге животиње; Боже дај!

Колико овде варница, толико нам било у подруму товара: винца, ракије и другог пића; Боже дај!

Колико овде варница, толико стекли добријех пријатеља, кумова, гостију, знанаца, дечице и друге миле чељади; Боже дај!

Што ми знали Бог нам даривао! Што ми не знали, знао Бог и нама даривао, браћо. Боже дај!

Сви у близини одговарају на ову молитву са речима: „Дај Боже! или Амин.“

Пошто сврши овај обред домаћин, он седа са својом чељађу и вечера. За њим долази други те и он чара

и „моли Бога“ и то тако траје редом целу ноћ! Док старији једу, пију и шале се; дотле момци и девојке играју у колу, а дечурлија лете око ватре, вичу и збивају којекакве шале и лакрдије.

Једни вичу: Алалија! алалија!

Други им одговарају: Изгорела понова димија!

Трећи опет поправљају, па веле: Море лажу, не да да гори попин комшија!

А четврти у смеју, додају: Ако неда комшија, даће попадија и т. д.

Пијући вино, обично прву чашу сасну на огањ, и веле, да је то мртвима за душу. А пошто једу све мрве сасну у огањ да изгоре.

Последње им је јело: јаје, мед и млеко. Опраштајући се, они пружају један другоме та јела и говоре:

— Прими брато, сејо, снашо, девере (или како већ буде) ово јаје од мене, па колико сам те увредио, а ти опрости. Нека се разбија сва зла која твоја на мене, као љуска на овоме јајету!

— Узми, душо, сине, чедо и т. д. овај залогат меда, и опрости ако те, стрина, снаја (или већ ко буде) кадгод увредила. Довек да си ми мио и сладак, као мед, кога ти дајем.

— Сркни брате, коју ложицу млека, па опрости ако ти што будем потрице са стоком учинио. Буди благ, (у значењу је овде сладак) као ово млеко, које ти из чисте љубави пружам и т. д.

Тек у зору разилази се свет кућама, говорећи: У здрављу браћо и до године, Боже дај!

Матере понесу од ватре по који угљен, те њиме мажу децу да их не „урекну.“ Кад буде какова редња, они онда са овим угљеном граде

крстове на дому свом и верују, да их то брани од морије. На случај болести ужижу тај угљен, гасе га у воду, и запајају болеснога.

Није ми познато, да овог обичаја још где год има. Држим, да је он по постању, из најстаријих времена; кад су још људи огањ обожавали.

У Нишу 1. новембра 1889 год.

Михајло Ст. Ризнић,
учитељ.

Грађа за историју Васојевића.

(Свршетак).

Траг по трагу ми смо дошли до краја XVIII. стољећа. Али да не изоставимо ниједног историјског факта вишег или мањег значаја из оног врло оскудног податцима доба, ми морамо споменути и још два догађаја, којима не умијемо тачно одредити вријеме: један постоји само у краткој причи, други у пјесми.

Први — је ударац кнеза из Пећи, из породице Махмуд-беговића, на Васојевиће због „царског данка.“ Тада се два села Забрђе и Слатина, у којима се је бројило 70 кућа или до 500 душа, затвараше у пећини Жолевевици, те стоји изнад овијех села. Угледавши то, Турци ставише спрема ње један топ и почеше гађати у бацу ове пећине; али из почетка не погађаше, а из пећине затвореници викаху: „Подтурио; узми височије!“ или „Преттурио; узми нижије!“ Тако је трајала шала и смијех; док ето ти једна кумпара улети унутра у пећину и учини своје разрушительно дјелство. Тада сви завикаше: „Аман, велика царева пушка!“ и предаше се.

Побједиоци не знаваше великодушја: све мушке повезаше и оковаше у гвожђе, а жене и ђецу просто поћераше у Пећ; на путу не даваше њима ни пити ни јести, но гонеше их немилостиво канџијама, тољагама и чим се трефило. Кад су дошли, младе жене растурише по харемима, ђецу потурчише; а мушке метнуше у тамнице, ђеје већина окапала, и само малина врати се дома.

По народном тумачењу то је морало бити у половини XVIII в. *)

Други факт представља епизоду личног карактера о њекаквој Стани, заробљеној из Васојевића у Мостар; али, чини ми се, она се односи на онај први ударац Турака на Лијеву Ријеку, послје којег тамо неколико година није се ложила ватра на огњишту, и мнозина су се раселили, као што су Караџићи у Дробњаке, Бојовићи у Горњу Морачу и т. д.

Ова је пјесма врло интересантна својим детаљима, па с тога и наводимо њу овђе, и ако је она била наштампана нама у „Црногорци“, (1884 г. Бр. 17).

Стане заробљена у Мостару.

(Од Мира Дедовића с Полице).

Што закука кукавица сиња,	1.
О божићу о дану Савину,	
У Мостару, граду бијеломе,	
На камену мостарску ђуприју?	
По гласу је кукавица сиња,	5.
По имену Станојева Стана;	
Кукајући књигу ситну пише,	
А пиље је у Васојевиће	
На рукама Николић Оташа:	
„Мој ђевере, Николић Оташу	10.
Знаш, ђевере, јеси л' запазио,	
Кад на Брда ударише Турци:	
Они Брда Мала похараше,	
Мала Брда, све Васојевиће,	
До остаде село једно мало,	
Село мало на дно Лимањ-дола.	
Ти утече у Пипере равне	
А у таста кнеза пиперскога;	
А злочести утече Станоје,	
Он утече у камена Ровца	20.
Код мојега баба невјернога,	
Код његова таста Иваниша;	
И ту сједи двје године дана.	
Док стадоше градски арачлије	
Од бијела града Невесиња,	25.
И пред њиме бего Љубовићу;	
Те у кнеза на конак пануше,	
И с кнезом се погодише тај мах.	
Бег остави на Ровце хараче,	
Да не купи за девет година;	30.
Кнез му даде војводу Станоја	
И два сина два Станојевића,	
Двије снахе су двије колџевке,	
С њиме мене, кукавицу Стану,	35.
Поведоше низ Херцеговину,	
Луду ђецу у јаму бацише	
Са снахама мене раздвојише.	
Ево данас девет годин' дана,	
Како лежим у Мостару бјелу,	

*) Њешто слично прича Хекар о Климентима у 1624 г. у својем дјелу „Histoire et description de la Haute Albanie“ (стр. 186); али, колико смо ми распитивали о овој ствари Климента, они не знаду за то ништа; да није то Васојевићска прича, коју је погрешком Хекар пренио на Климента?

Девет су се пуне напуниле, 40.
 Сад десета наступа година.
 Сад се купе турске харачлије,
 Да полазе у камена Ровца,
 Да у Ровца покупе хараче. 45.
 Но ако си јунак од јунака,
 Ти покупи неколико друга;
 Узми собом Кољевић Комлена".
 Кад Оташу ситна књига дође,
 Књигу гледа, сузе пролијева;
 Па тридесет покупи момака 50,
 И узео Кољевић Комлена;
 И одоше уз Васојевиће.
 Док дођоше Штавну широкоме,
 Ту их био данак оставио.
 Па сидоше на воду Морачу 55,
 И Морачу воду прегазаше,
 Дадоше се уз камена Ровца;
 Док дођоше на кнежеву кулу,
 Ево дошли турске харачлије.
 До по ноћи пјеше и сиграше, 60.
 Од по ноћи пославаше Турци.
 Он закупи тридесет момчади:
 „Отпашујте са себе пасове,
 А од главе одвијај шалмове;
 Па носите сламу и сијено,
 Да кнежеву кулу заиђемо,
 Да њу живом ватром запалимо.“
 Отпашују са себе пасове, 70.
 Одвијају од главе шалове,
 Те доносе сламу и сијено;
 Па бијелу запалише кулу.
 Уфатише обадвоје врата;
 Посекоше петнајест турака;
 Уфатише кнеза Иваниша; 75.
 Посјече га Кољевић Комлена.
 А узеше петнаес парипа
 И бегова хата бијелога.
 Појаха га Кољевић Комлена:
 Кад на врата навалише, 80.
 Ту убише Кољевић Комлена.

Сви су ови факти ситни и не дају никаквог појма о историји, ако не буду освијетљени историјом у опште онијех предјела и догађаја, који су се збивали у Турској Царевини и на цијелом Балканском полуострву.

Оборивши двије царевине на Балканском полуострву, Српску и Грчку, Турска је кренула напријед, користећи се тим, што је Западна Јевропа била заузета својим пословима: борбом феудализма са новим државним редом и између различитих сталежа, а у исто вријеме и протестанским покретом у западној цркви, који се завршио тридесетогодишњим ратом, трајавшим до половине XVII. в. У ова два и по стољећа Турска је учинила велики напредак у смислу освајачком; тако да 1682 г. Турци опсадише Беч. У све ово доба Турци у задовољству својим побједама, били су доста

великодушни спрема народа, који су запали под њихову власт и државу. Али опсада Беча њима није испала за руком, и од овог тренутка, опоравивша Јевропа почела је сузбијати турску владавину, позивајући у помоћ све стојавше под њом христијане.

Губећи у западној Јевропи, Турска је почела више наваљивати на подјармљени христијански народ, а ови почеше се више дизати против сваком насиљу, уздајући се у помоћ христијанских држава.

Велика је мука дошла на христијане крајем XVII. в. Тако, 1690 г. Турци свом својом снагом ударише на Црну Гору и разорише Цетињски манастир, и те исте године из Старе Србије с патријархом Арсенијем Чарнојевићем дигло се 37.000 фамилија од турскога зулума.

Турска почела је још више чинити притисак на христијане од почетка XVIII. в., кад је увиђела, да има још опаснијега непријатеља на сјеверо-истоку од стране Руске Царевине.

Турска је почела слабити, а христијани при овом добијати све вишу наду с једне стране у помоћ од изван, с друге увјерење у пропаст Турске, чему вјероваше и сами Турци.

Под утицајем оваквог општег стања Турске, според емиграције из Српских земаља цијелих родова или породица, бјежали су и појединци у сусједне државе под заштиту Аустрије и Млетачке републике и, као ускоци, свестили се Турцима за свој народ; а други остајали у Турској и свестили се тако исто Турцима, као хајдуци. Црна Гора постала је право гњездо и легло ускока и хајдука без ичије заштите до свог јунаштва и богом данијех крша, и светила се Турцима за цијело Српство; а будући сама независна, подржавала је дух слободе свуђ у сусједним српским племенима — Кучима, Пиперима, Бјелонавлићима, чак у Дробњаку и Пиви и по цијелој Ерцеговини. Али до Васојевића утицај Црне Горе није допирао. Они су били за себе, и што још више: њихова браћа и сусједи Кучи, Братоножићи и Ровчани чешће пута ћерали се ш њима, а понекад наводили на њих Турке и убијали њихове прваке.

Спрема Турске Васојевићи стајаху у полунезависном стању. Из почетка Турци готово не знаваше за њих, али пошље два пут удараху на Лијеву Ријеку, а један пут

у половини XVIII в. на Нахију. Иза овога ударца Васојевићи за дуго остајаше на миру.

Узроком је било то, што цео овај народ био је „хаси“ т. ј. одметнуо се од владе, која је била заузета пословима на граници, и у том се похасише Турци или боље рећи, Срби мухамеданске вјере. Васојевићи, доселивши се из Лијеве Ријеке, заузеше земље, које су припадале плавским агама и беговима, и постадоше њихове чифчије. Турци хасији, да могу уздржати своју аутономију спрема владе, морали су поступати спрема својих чифчија повољно, и бранити ове, кад је долазила мука од каквог државног чиновника. Због ове околности Васојевићи живљаху, сасвијем повољно, заклањајући се за своје аге, којима су платили данак маслом, сиром, вином, медом и другима својим производима. А влади — не плате пет-седам година, па исплате од једанпут нешто мало и остану на миру. Али потпуног мира небјеше ни код њих. Прије свега они су увијек били се с комшијама, особито с Колашинцима иза планина; друго — били су се с Турцима, који си чинили зулум њиховој браћи у комшилуку у Старој Србији — чак и преко ње, у садањој Српској Крајевини, која је тада чамила под владом Турских азгилуди и зулумћара.

Сјетимо се при овоме Милоша Марковића, који је „био по Србији Турке“ и „рушио госпоцке дворе“, и којега уби војвода кучки Радоња из разлога политичких или племенских, тачно не можемо казати. Војводе васојевићки Ђека и Вуксан, дозивају истог војводу Радоњу и Деда из Гусиња, те харају Бихор, а послје прелазе и у Шумадију.

То није могла бити проста пљачка, него једна експедиција да сузбију турску снагу и турски зулум у српским земљама.

Тако исто Милош Ђинових и Иван Лакушић предузимају четовање против наше од Зворника, који „пашче, умом побјеснио и велики зулум учинио“ по Шумадији. Овакви су били Божо Вешов, Фазли Шарац и други, којих имена ми још не познајемо. Ово су били — четобаше, харамбаше, хајдучи — или, како хоћете — њих именујте — али у ствари они су радили у име освете за своју притиснуту браћу и идеје ослобођења њихова испод

туђег јарма; а то значи у исто вријеме, да су они сами били слободни и ни од кога независни, и одушевљени идејом, а не нагоњени на хајдуштво каквом нуждом и невољом. За то, кад се дигао Карађорђе, све је поврвјело под његов барјак. Треба при овом примјетити да је до тада цијела тежња Васојевића била за Шумадију, као што је послје окренула Црној Гори. Значајно је то, што је од Васојевића врло мало било потурчењака, и то су постали у посљедње доба; међу тим Кучи турчише се врло лако: ето вам Гусиње, Рожај, околина Сјенице пуна су потурчењака Куча. Потурчењу Васојевића по нахији највише је помагао један изванредан човјек и фанатик Петар Фата или Фатић, родом из Коњука, који је умро у четрдесетим годинама овога столјећа. Али он исти обратио се у хришћанство и повео је за собом све васојевићке потурчењаке.

Дакле, зауставивши се у историји Васојевића на прагу XIX. в., ми морамо припознати, да нам мањка мноштво факта; али је при свем том нама очигледно јасно, како је ово српско племе неколико стотина година борило се с непријатељским елементима за свој опстанак и одржање своје националности и вјере без икаквог наслона, и с пуном побједом изашло је из ове борбе. Оно је водило ову борбу само, док и над њим прострије своја крила црногорски орао, послје пропасти Зетске Државе, одрастивши своје нокте у кршима Ловћена, а под благословом Цетињског манастира и његових светих владика-мученика. У историји словенских народа то је врло ријетки појав и може се тумачити само по нагађању.

С једне стране помогоше тому околности спољашње и, тако рећи, материјалне, то су: политична слобода, коју су уживали Васојевићи, и економско благостање, у којем они живљаху, благодарећи богатствима природе и добрим одношајима између њих и њихових ага. Али најјачи узроци њиховог опстанка били су чисто моралног карактера.

Ово племе, кад је кренуло из своје отаџбине, пуно је било успомена о слави Српског Царства и осјећаја спрема српским светињама, споменицима славнијех српских мужева, радивших на пољу вјере, просвјете и уопште културе.

Ми смо обилежили, како је ово пле-

ме у својем поступању напријед ишло пут онијех светиња, успомене којијех гријало је његову душу, и чинило је то, одбацивши сваки страх доћи опет у сукоб са својим крвником.

Опоравивши се и поснаживши себе у Лијевој Ријеци под заклоном величанственог Кома, Васојевићи спустили су се до Ђурђевих Ступова, престонице једне од најстаријих српских епископија, с којом се вежу славна имена Немање и св. Саве. Ту близу налази се Будимља, за њеко вријеме престоница Уроша III. Немањића Дечанског; нијесу далеко ни Пећ, славна патријаршија, ни Високи Дечани. Ови манастири, цркве и друга мјеста и споменици славе старог српског царства и старог српског благочестија својим чисто духовним упливом будише и подржаваше у васојевићском племену народну свијест и дубоко осјећање православне српске народне вјере, и даваше му ту снагу и издржљивост, с којом је оно истрајало у продужењу њеколико вијекова у тешкој борби с мухамедовом вјером и Арнаутима, и сачувало је своју вјеру и народност. Ови споменици који тако краснорјечиво напону Србију њеној славној прошлости, и савијавша се око њих традиција — везаху новодоселивца Васојевића непрекидном везом са најдавніјом прошлосту овог краја. Црква с њезинијем служитељима и историјске успомене, које је народ, као најсветији аманет, носно и чувао у својим грудима, кријепљаху Васојевиће и помагаху њима сачувати њихову моралну слободу и независност.

С овијем моралним основима Васојевићи ступају у XIX в., из којег ми предлажемо такођер њеколико факта, те биљеже најважније моменте у њиховом животу.

Ми смо рекли, да Васојевићи живљаху у добријем одношајима са својима агама и беговима, јер их ови не теретише ничим, нити вријеђаше њих. Али један пут Ђурбег Шабанагић, ђед скороумрлог Али-паше гусињског, враћајући се од њекуд су 600 војника преко равнога, Хаса законачио је у једној српској кући у Доњој Аржаници, и, користећи се отсуством мушкијех, провео је ноћ с једном младом невјестом. Први је дошао ђевер оне невјесте и, тек је дознао за то, кренуо је у поћеру. Он је претекао бега с војском и запауо је у Сућесци (тјеснак у долини р. Лима, одмах иза Ан-

дријевице). Кад је војска пролазила мимо њега, он је гађао бега и ранио га. Али у исто вријеме један, и то Србин, гађа њега и рани га у ногу; а после доскочише Турци, ухватише га и посјекоше. Гађавши на бега и погинувши био је Смајо Чукић, а онај, који је гађао Чукића, био је један Сеочанин. — Бег је преболио ране; — али та је ствар легла и остала без пошљедица само због тога, што је одмах иза тога почео устанак Карађорђев у Србији. А од тога времена Сућеска је постала „џафа турска“, због тога, што ту увијек гинуше Турци.

То је била прва пушка васојевићска, која је пукла на његова бега, и отада опет је било мирно до 1844 г.

Ове године Хасан-ага Хот, Ђај-бег и Али-бег гусињски су 8000 војске, враћајући се из Суводола, (новопазарског санцака), гђе су били због умирења побуне, распустивши војску, су 500 војн. ишли су дома у Пећ и Гусиње преко Васојевића. Али из страха, да им Васојевићи не западну гђе-то на путу, узеше њима у таоце 30 простих Васојевића и 30 главара, које повезаше и поведоше пут Гусиња под стражом од 150 војника. Васојевићи нападоше на њих у Сућесци, мнозину убише и ћераше готово до Брезвице; али главари били су одведени другијем путем у Гусиње, оклен повезани у два синџира, оћерани бјеху у Скадар. У том броју бјеху војвода Симо, игуман Ђурђевих Ступова Мојсиј, Зарија Пртовић и др.

Држаше њих тамо 9 мјесеца и пустише дома у пратњи особитог Турског комесара Селима-реча, који је том приликом купио у Васојевићима и царски данак.

Поводом овога да кажемо њешто о игуману Мојсију, који је играо врло важну улогу у Васојевићима, а тако исто и у Црној Гори и био је главни фактор добровољног спојења Васојевића с Црном Гором у пркос Турцима и изванским интригама.

Он је био из једне сиромашне породице Зечевића у Виношкој (близу Ђурђевих Ступова), родно се 1782 г.; име оцу било је Милун, а њему Милош. Због сиромаштва отац његов дао је њега у манастир, да служи. Тадашњи игуман Нићифор, опазивши у њега способности, почео је њега учити, и он је добро напредовао. Кад се отпоче устанак Србије под Карађорђем,

Нићифор отиде тамо и узне собом Милоша. Напослије Нићифор отиде у Аустрију; а Милош разболе се и остаде неко вријеме у Србији; али тек је оздравио, оде натраг у Ђурђево Ступове. Ту је он био најученији човјек и најспособнији, да постане калуђер; па с тога народ зажели да се он посвети, и он отиде у Пећ, гдје њега закалиђери владика Јанићије и нађене му име Мојсије. Као калуђер, он се врати у свој манастир, постане његов настојатељ или игуман и поче се бринуту, да њега поправи, јербо је био турским зулумом порушен и у свему напуштен. Тада још није било Беранског града, али био је град Ђулбега Шабанагића, који је цијелом околином заповиједао. Овај припријети Мојсију, да не чини никакве поправке у манастиру. У том догоди се бој на Берат, у који дође и Мојсије са својима Васојевићима, и ту се састане са Ђулбегом, бившим такођер у том боју. *) Ту Ђулбег приволи Мојсију све поправке, и он отпочне радити. Поправивши старе конаке, он је подигао и још нове и поправио у нешто цркву. То неби мило Ђулбегу, и он замишља догубити Мојсија, а с њим заједно другог калуђера Руфима и слугу Тома. У том на мјером дође он у Берански град с војском и смјести један дио војске у манастирским конацима. Ту он зовне Мојсија и рече му, да сјутра дође са Руфимом, јербо долази с нешто војске Хусејин (Хасан?) Хот, и треба њега с почашћу дочекати. Мојсије досјети се злој намјери Ђулбега и, разјаснивши ствар Руфиму и Тому, други дан, не гледећи на стављену стражу, измакне се с њима и утече у Лијеву Ријеку. Пошто му поруче Турци, да дође у Беране, тобож да се с њим договоре за вас Васојевићски народ, Мојсије дође до на поље Градинско, гдје су били посланици турски: два Турчина и с њима Радован Богавац; али у Беране не пође, јербо знао је што га тамо чека, и тако од овог састанка не би ништа, а Мојсије опет се врати у Лијеву Ријеку. У томе Турци даше глас у Колашин, и по томе се скупи 80 Колашинаца, да га претечу на Матишеву; али Мојсије од сво-

је стране јавио је о свему преко Несирине у Лијеву Р., те се скупе лјеворјечани, а Колашинци побјегоше.

У исто вријеме Турци у Беранима преварише и ухватише многе Србе, које су уморили са највишим мукама; у том били су:

Пепо Вукашин, Лазо с Луга, Милован из Будимље, Радован Богавац и још други многи. Тада су Турци запалили конаке, а цркву тако исто порушили и многе јаде Србима учинили. Али и Мојсије није остао њима дужан: он је отишао у Морачу, а из Мораче у Беране и запалио Ђулбегове конаке; па иза тога оде на Цетиње код владике св. Петра. —

Свети владика брзо се иза тога представи, а на његово мјесто ступи владика Раде. Овоме Мојсије био је први савјетник, о чему имамо свједочанство руског консула у Дубровнику Јеремије Гагића. Ево што је он писао у рапорту својој влади 29 нов. 1830 г.: „Црна Гора налази се у блаженом миру, и то треба приписати радиности и неуморности младог још, али скромног и поузданог предводитеља њезина Радивоја Петровића (тада он још није био ни калуђер) и оних људи, који њега окружавају и састављају с њим правитељство, као што је игуман Мојсије, Симеон Милутиновић народни секретар и Иван Поповић, бивши повјереник покојног владике.“ Ово он спомиње у два своја рапорта, а тако исто пише и владици Раду 27 марта 1831 год.: „Поздравите много од моје стране предостројног оца игумана Мојсија; пазите овога човјека; ви га боље познајете, него ја; али о њему се доста добро говори, па с тога ја га високо почитујем.“

Ово је свједочанство за нас важно с тога још, што по њему сад са потпуном сигурношћу знамо годину, кад је Мојсије био у Црној Гори. Ту је он стајао више од десет година крај владике Рада и био је његов најискрени савјетник и испуњавао је најважније његове мисије.

У млађијем годинама Мојсије четовао је по Босни и Ерцеговини, па с тога не само добро је познавао та мјеста, него је познавао и ондашње прве људе, с којијема је држао некакву везу, и међу другијема с Али-пашом Ризванбеговићем у Мостару и Хусејн-агом Градашчевићем у Босни, који у то доба замишљаваху побуну против Турске у смислу успостављања аутономије

*) Ми не знамо за тај бој ништа, и јављамо о њему по записки, састављеној по причању слуге и садруга Мојсијева Тома и достављеној нама ђаком из Виличке Мијајлом И. Перовићем. По овој записки причамо и даље.

својих земаља. У том истом смислу радио је и Мустафа-паша Бушатлија у Скадру. Владика Раде наумио је пристати к овоме покрету. Не знамо, је ли то било под упливом Мојсија, али знамо, да је он ишао тим послом код Ризванбеговића и Градашчевића, и услед тога од Ризванбеговића почели су већ доносити џекану у Црну Гору и смјештавати у Морачком манастиру. Та ствар не испаде, као што се мислило; само Црногорци удараху на Подгорицу, али тако исто без успјеха, и у овом боју био је Мојсије, као прост војник, и све хаљине бјеше њему изрешетане од куршума, премда рањен није био. У том боју био је и његов друг Тома. Ишао је Мојсије такођер и у Шумадију код Милоша Обреновића с писмима од владике и због различитих тајних договора. Али најважније је било то, што у вријеме дугог бављења Мојсија у Црној Гори крај владике Рада, у њему је сазрела мисао уједињења Васојевића с Црном Гором, и у том правцу радио је он до своје смрти.

С том намјером отишао је он у Васојевиће. Испочетка он је дошао у Лијеву Ријеку, ђе је направио једну кућу и стајао годину дана; а после у Ђурђево Ступове на своја згаришта. У кратко вријеме он је поправио цркву и вас манастир и подигао нове конаке.

У ово доба почео је долазити у Црну Гору њеки Никола консул, који је био инглешки консул у Новом Пазару, а издавао је себе за васојевићског књаза и у договору с Инглеском и Француском мислио је установити њекаку књажевину под суверенством Турске, а под протекцијом западне Јевропе. У то морала је доћи и Црна Гора, и тада би остала на владици само црквена управа. Стаквим планом он је два пута долазио на Цетиње, а највише се врзао по Васојевићима, гђе је био три пута, и један пут се бавио годину дана, и издавао је себе за Васојевића с Лопата из Лијеве Ријеке. Били су људи, који томе вјероваше; али није он могао преварити такве људе, као што су били тада први главари васојевићски војвода Симо и игуман Мојсије. Ови спречише му сваку агитацију и он је кренуо трећи пут на Цетиње, бајаги позват на њекакве преговоре, али у ствари препао се, да га ту не убију; премда није избјегао

заслужене казне и погинуо је на путу у Загарчу 30 маја 1844 г.

Ово је било одмах кад су васојевићски главари били пуштени из Скадра, чему је помагао исти Никола.

Вративши се из Скадра Мојсије почео је управљати у Васојевићима, као и прије; и ето како о њему збори аустријски консул у Арбанији Хан (1850 год.): „Васојевићи Горњи и Доњи састоје под управом монаха и архимандрита Мојсија, који мора бити врло mudar и у свијету искушен муж (welterfahrener Mann); а има своју резиденцију у манастиру св. Ђорђа“*) Још морамо додати нешто из поменуте више приче стрика Тома о времену, кад је Мојсије дошао дома из Црне Горе. „Но чим су се мало смјестили, Турци су измислили велике дације и тешке зулуме на сиротињу, која није то могла подносити: као што су тражили тадашњи забитлари од Васојевића 3.500 ока масла. Ал' духовник Мојсије и војв. Симо нијесу кћели на то пристати; него су пошли са још друштва у Скадар код скадарског везира, којему су изјавили нападу од гусињских силеџија. Онда је везир њих упутио, да иду у Пећ; те Мојсија и војв. Симо пођу из Скадра преко Дринца, ђе су угнали коње у плов и једва су се спасли. После дођу у Ђаковицу, из Ђаковике у Дечане, одатлен у Пећ. У Пећ кад су дошли код Арслан-паше, одмах су скупили аге и бегове гусињске и плавске, и ту у Пећ на ту вијећу ријешили су, да неће Васојевићи дати Турцима поменуте 3.500 ока масла, и још су тад измакли зулума сиротињи. Пошто се је ово у Пећ ријешило, Мојсија је дошао у Ђурђево Ступове, у које вријеме је била велика бесупстина се породила у Нахију Васојевићску. Тада су се намножили многи хајдуци и други, којијема злочинцима су стали на путу духовник Мојсија и војв. Симо. Они су тада народ ужасно бесудни усудили. Мојсије је пак злочинце опасно казнио. Његове су биле врло опасне тамнице, у којима је по наредби његовој стављена била једна велика расцијепљена греда, у коју су злочинци метали своје ноге и тим се мучили. Те су клупе називали томруци. Ево све, што знамо из живота и рада игумана Мојсија. Односно личности и личног

*) Dr. G. von Hahn. Albanesische Studien. Jena. 1854.

карактера његова, кажују, да је он био висок, стасит, јако снажан, црне лијепе косе и лијепог образа, али са пртама доста суравијем; био је жив и врућ, енергичан и дејатељан, одважан и неустрашив; по духу није био калуђер и није се могао задовољити манастирским животом. Он је не само учествовао у четама, у којима је сјекао, као и други; него убијао је Турке зулумчаре и узасобице. — Један пут запауо је у Сућески и убио је и посјекао три Турчина; премда уопште гледао је, да буде с њима на миру и лијепо је њих дочекивао у манастирским конацима, али никад није њима вјеровао. С оружјем никад се није растављао ни кад је спавао, и пиштољ увијек је држао за пасом, а нож је метао крај себе. Причају о њему још и ово: кад је он био са осталијема главарима одведен у Скадар, зовне га паша Осман Скопљак и обради се к њему с овим ријечима: „А знаш ли ти, да сам ја у мом животу објесио 600 људи! то исто чека и тебе!“ — Ни најмање се не препанув са осмјехом одговори му Мојсије; „Не смијеш, док има над тобом цара“.

Не зна се тачно кад је он умро; само се зна да је он имао више од 70 година и умро је у Ђурђевим Ступовима. Скоро смо гледали тамо његов гроб на једном доцу иза манастира заједно с Томом и још једним калуђером; а тај гроб познаје се само по неколико необдјељаних плоча и без крста. Грехота је и жалост за великог човјека, који је указао неоцјениме заслуге своме племену и цијелој Црној Гори, а и познат је био у Јевропи од људи, који су се занимали тим крајевима, као велики дух и мудар политичар; а сада на његовом гробу нема ни крста, ни плоче с натписом.

Још кад је Мојсије био жив, почео је долазити на Цетиње покојни војвода Миљан, као млад човјек и постаде барјактар, које је знање у то доба имало велики значај. 1852 год. дође у Васојевиће Крцо Петровић и постави њима суд и главаре. Али ова прва црногорска уредба испочетка није се могла одржати, а иза овога дође бој у Полимје 1854.

Ове године Мојсије је већ преминуо; остарао је и војв. Симо. У боју главни вођа био је послати Књазом Данилом Јоле Пилетић, тада још перјаник, су 400 Морачана, Ровчана и Братоножића и су неколико Васојевића, и стајао је на дно Пепића, крај Лима; а Васојевићи 250 људи, бјеху

с барјактаром Миљаном Вуковим на Кривачи с друге стране Лима (коса између Машнице и Аржанице). Турском војском, три-четири пута већом по васојевићеска и црногорска, управљали су Хусејин-бег Реджепагић из Плава и Асан-ефенди Ђоровић из Бихора (овај је ту и погинуо). Јоле Пилетић стајао је таман на једном прлу и одмах је био сломљен; барјактар Миљан држао се, али морао је и он уступити пред великом снагом, само што се он ретирирао преко планина и изгубио је само 8 људи; међу тим у Пилетића било је мртвијех 74, а рањенијех много више. У исто вријеме други васојевићески главари Ново Пантовић и Миро Дедовић ударише на Турке од Полице и разбише их.

Овај бој није имао великог политичког значаја; ал' је био тежак главно за Полимје, које је цијело било похарано и попаљено; робље заплијењено или поклато, и велика је стока оћерана.

Француски консул Екар, мало времена после тога долазивши у Гусиње, описује пошљедице овога боја таквијем ријечима: „Женске биле су дате на задовољење живинске страсти Мухамеданаца; 30 најмлађих најљепших бјеху одвојене за главаре, а три од њих убијене због тога, што се нијесу хтеле покорити; једна је побјегла те се сакрила у једну поточину и ту је после нађена смрзнута с ђететом, које је исто ту породила. Плијењено је било 800 говеди и 1700 ситнијех брава, и све је то било подијељено између војска.“

Не обазирјући се на ово, 1855 г. ново стављен у Васојевићима црногорски суд, и за то су дошли тамо Иво Раков Радонић, Ђуро Кусоваци Јоле Пилетић.

Турска се је спремила великом војском да удари на Васојевиће; али њу уздржи француски консул Екар, јавивши, да ће Француска то узети, као своју сопствену ствар, и Турска се заустави.

1857 г. дођоше васојевићески главари код Књаза Данила на Ријеку Црнојевића с молбом, да им он стави главаре, и он им постави 6 капетана (5 за Нахију и 1-ог за Горња села) и 18 перјаника. Ту на Ријеку они начинише грбове које понијеше собом и ставише на капице, које натакнуше први пут тек на васкресеније кад су изишли из цркве. И то је била велика радост у народи. У јануару 1858 год. било је крштење

Турака, свега до 250 душа мушкијех и женскијех. Ово је било у Доњој Аржаници, гђе је било највише Турака; покрестише се и Рамусовићи, главна породица турска у тијем предјелима (посље су сви опет пријешли у турску вјеру). Те исте године у јесен, дође јевропска комисија и ограничи Црну Гору с Турском, и од тада Васојевићи постану с Црном Гором једно тијело и једна душа.

Ми смо представили историјски материјал само за неколико главних момената у животу Васојевићског племена и обиљежили главни правац његовог историјског развитака; али и ово још далеко непуно. Повторавамо и опет, да историјска грађа мора се тражити и изван те области, коју сада заузимају, Васојевићи; тамо у Старој Србији могу се наћи документи или какви податци, који би попунили и расчистили историју; али то није у нашим рукама.

Изоставили смо причање о многим догађајима у XIX в., за које имамо готове pjesме, као што: бој на Љубани (око 1810 г.) с Кучима, бој на Штавну исто с Кучима, бојеви на Полицу, у Кутима, боје с Бечајбегом (1844), погибија браће Марчића, погибија попа Луке Бојовића, удар Колашинаца на село Ками; ових бојева на Полицу и с Колашинцима било је много, и њих треба боље побиљежити. Били су бојеви и с Морачанима и с Ровчанима, а тако исто и Васојевића између себе напр. нахијаши удараху неколико пута заједно с Ровчанима на Лијеву Р. Има интересантна pjesма о Купштримовићу, коју би требало побиљежити.

Осим бојева треба побиљежити све приче о славним људима, као што смо саопштили све, што смо знали о Мојсију. О Николи консулу ми нијесмо много зборили због тога што доста подробно јављамо о њему у нашем већ наштампаном дјелу о владици Раду.

Треба покушати податке односно војводске породице Љакића, о проту Јовану Бојовићу, о проту Гавру оцу Зарије Протовића, док има још људи, који су њих познавали, јер иначе они ће брзо отићи у заборавност; тако исто о скоро преминулом војводи Миљану. Уз то корисно би било скупити податке и о њеким Турцима, с којима су се били Васојевићи, као што је

породица Шабанагића, Редженагића, Рамусовића, Ђоровића и др. Интересантни људи били су Петар Фатић и Петар Вулић, од којих један се покретно и помагао је крштењу осталијех мухамеданаца уред Васојевића; а други, бивши учитељ у српској школи, посље се је потурчио за инат владике Мелентија. Он је био родом из Божића, одао се науци и постао је pjesник и философ; поставши Турчин и хоџа, он је продужавао читати еванђелије и друге свете хришћанске књиге и писао је стихове о будућности по апокалипсенеу Јована Богослова, о некаквој звијезди и т. д.

Скупљање оваквијех података ма колико они били ситни и сами по себи од малог значаја, много вриједе, као грађа за историју; и таквом раду прије свега могли би се одати учитељи и свештеници, а тако исто сваки свјестан и учивши у школи Васојевић, којему у срцу гори љубав спрема садашњости и прошлости његове отаџбине.

П. Ровински

Народне pjesме.

(Из збирке И. Н. Златичанина.)
ДУРЂЕ
CRNOJEVIĆ 13.

Бјела вила град градила
Ни на небо ни на земљу
Већ на прамен од облака;
На граду су троје врати:
Једна врата сва од злата;
Друга врата од бисера;
Трећа врата од мермера.
Што су врата сва од злата,
На њих вила сина жени;
Што су врата од бисера,
На њих вила кћер удаје;
Што су врата од мермера,
На њих вила сама сједи,
Свилу преде, гајтан плете,
Гајтаном се разговара:
„Ој гајтане, мој гајтане,
„Коме ћу те даровати,
„Ил' староме ил' младоме.
Отуд иде стар делија:
„Помагај Бог, б'јела вило!
„Оћеш ли ми гајтан дати?“
„Ајд' одатле, стар делијо,
„Не могу ти гајтан дати,

„Златан гајтан не би био,
 „Би с' у бакар претворио,
 „А свила би вуна била.“
 Стади прође младина дође:
 „Помагај Бог, б'јела вило,
 „Хоћеш ли ми гајтан дати?“
 „Сврат' овамо, млад делијо,
 „Ја ћу теби гајтан дати,
 „Гајтан ће ми златан бити
 „А свила ће свилом бити“.

14.

Ђевојка је сјено жњела,
 На чобана погледала,
 По прсту се порезала;
 Стаде клети чобанина:
 „Ах, нека те, чобанине
 „Овце ти се не јагњиле,
 „И да би се кад јагњиле.
 „Прне овне ојагњиле.“
 Кад то зачу чобанине,
 Стаде клети ђевојчицу:
 „Ах нека те ђевојчице,
 „Ти се никад не удала,
 „И да би се кад удала,
 „Мушко чедо не имада;
 „И да би га кад имада,
 „На војску га не справила;
 „И да би га кад справила,
 „Рађена га дочекала“.

15.

Вјетар пухну бијо снијег нађе;
 Драг се с драгом састат не могаше,
 Већ по тици, ил по ластавици.
 Драг драгојзи ситну књигу пише:
 „Драга моја с ким ти ноћу спаваш,
 „С ким ти спаваш, с ким се разговараш,
 „Ко те љуби ил' у зору буди?“
 „О мој драги, и те јаде питаш:
 „Сама спавам, сама разговарам;
 „Туга љуби а невоља буди!“

16.

Ђевојка је јарана корила:
 „Дал' ми н'јеси божју вјеру дао,
 „Да се с другом оженити нећеш,
 „Нако са мном али земљом црном?
 „А ти си се с другом оженио,
 „Нит је боља нит љепша од мене,
 „Нит је више руха донијела,

„Нит је бољег соја од мојега.“
 „Ако није од соја бољег
 „А'но није уз јаране расла,
 „Ка ти што си уз мене узрасла;
 „Многол сам ти младој доносио,
 „Шећер, свилу и жежено злато.“
 „Ако си ми шећер доносио,
 „Заједно смо јели гурабије;
 „Ако си ми свилу доносио,
 „Чисту свилу и жежено злато,
 „Од ње сам ти јагљук изаткала,
 „На јагљуку потрошила злато;
 „Ах, кол'ко је на јагљуку грана,
 „Толико ти око срца рана.“

17.

Ранила Милка славуја
 За пуне девет година;
 А кад се девет напуни,
 Млада се Милка удаје,
 Славуја тицу продаје;
 Славуј се Милки мољаше:
 „Не мој ме Милко продати;
 „Ако ћеш мене продати,
 „Ја ћу жалосно пјевати:
 „„Моја се Милка удаје,
 „„Па за то мене продаје.““

ЂУРЂЕ
 СРНОЈЕВИЋ 18.

Феслићену спусти доље гране,
 Да се пењем теби у врхове,
 Да ја видим кроз море ђемије,
 У ђемији иде ли мој драги,
 Куцали му сахат у њедрима,
 Бије ли му ситно тамбурица,
 Играли му видра уз кољено,
 Јел' му пала кита на рамена.

19.

Феслићен ми се не ниша;
 Што му је те се не ниша?
 Госпођа му се удаје,
 На аманет га предаје:
 „У јутро ми га наспите,
 „У вече ми га берите,
 „По брату мени пошљите,
 „По брату по најмлађему.“

20.

Синоћ ми се бег Јован-бег ожени,
 А јутрос га ситан ферман допаде,

Да он иде Султан цару на војску.
 Њему љуба коња држи и плаче:
 „Коме мене лудо младо остављаш?“
 „Остављам те твоје бабу и моме.“
 „Леле мене при два баба без тебе;
 „Кад ми није бег Јован-бег у дворе
 „Чини ми се зенцир алка о грлу.“
 „Остављам те твојој мајци и мојој.“
 „Леле мене при двје мајке без тебе;
 „Кад ја пођем у ложницу да спавам
 „Чини ми се та ложница тавница.“

Народне загонетке.

1. Од куће јалова, а кући стеона („Вучија“.)
2. Водом иде не пљуска, гором иде не шушка (магла.)
3. Спријед кости озад трбух (бутине.)
4. Ја пустих бразду од цара до краља, нити нађох жиле ни пања (нож и хљеб.)
5. Заклах вола међу двије планине и обадвије планине закрвави (буха међу нектима.)
6. У горици на једној ножици (печурка.)
7. Кашика масла свему свијету доста (сунце.)
8. У кући ново неотесано (јаје.)
9. Изнутра кожа, здвора месо (желудац.)
10. Оздо гвожђе, озго дрво, а у сриједи месо (коњ.)
11. На сред мора тунтулово јаје (пура у котлу.)
12. Полетјела срна преко трна, гдје пала ту и умрла (искра.)
13. Мој дјед твојој баби шкавори међу двама јаворим, јавори се склопише, очи баби избише (Ковча и кукац.)*
14. Шта има највише на пазару? (очију.)
15. Мртва кобила, а иж ње жива ждребад излијећу (кућа и чељад.)
16. Ја натоварих парипа, парипа спра-тих, а реп не могох (кашика.)
17. При бријегу уштипак (ухо.)

*) Не онај кукац што Хрвати зову умјесто буба, него мушко од ковче. Овдје народ не зове бубу кукуцем.

18. Од каква дрвета не ваља јапија (што сврдо избаџи.)

Приближежио: Рајковић.

1. Пињатица ври, под њом огањ не гори (мр—в—њ—к).
2. Шија лија патка, шија јој је глатка, шија лија патак, шија му је лакат (с—ме—ј—а).
3. Ујак ујну гиличе, ујна му се примиче (кљ—ч и бр—в—).
4. Сједи вила више вира, чека сина Велимира (с—р и ст—п—н—ц—).
5. Скочи тумбац синоћ у мрак низ једно брдашце, крваво му срдашце, ко неће погодит (з—ц).
6. Отац чокрљав, мајка финдика, а ђеца манита (п—шк—).
7. Шарено вижле на сред поља клече, ће год клече, свуд право рече (к—нт—р).
8. Ријез сланине преко све планине (н—б—).
9. Затворих вола без коже, кад изађе с кожом (љ—б—).
10. Ловорика седморолика на врх ње златан крст (в—л—к—п—ст—и—ск—с).
11. Убрах дрвце колико пушчано зрнце, од њега направих двоје нађава и два лопара (љ—шн—к).
12. Два дола суходола, међу њима сиров до (ср—ј—да, ч—тв—т—к).
13. Убрах дрвце ни од педи ни од лакта, на њему направих два хана, два дућана и седморо врата (д—пл—).
14. Мртво живо из горе вуче (ч—ш—љ).
15. Крава лежи на вележи; теле се из Босне (ч—б—к).
16. Гавран гракће са врх драче, мичите ме с ове драче, да не гракћем на врх драче (гр—жћ—).
17. Ђиса ђасија, талатосија, тала-тоболац за мрску, за повраз (г—тњ—к и г—ћ—).
18. Што при свачем прилипиће (и—е).
19. Буха букти пети-пери-град; сам се Бог чуди како буха букти: пети-пери-град (г—сл—).
20. Два лупара из греде висе (у—и).
21. Имах два брата, милији ми бјеху слијепи, но кад прогледаше (б—ћ—).
22. За вескера, маре, за котора, пере, кост, мудрост (д—с—ц—).

23. Отуд иде турунташ, али лези, да му даш, али бјежи куда знаш (с—н).

24. Јака коза јачица, јака сина родила и унука манита (р—к—ј—).

25. Ражањ месан, а пециво гвоздено (п—ст—и.).

26. Полеће папа долеће папа и донесе два ибрела злата (ч—л—).

27. Пуна љеса проса, ни се љеса навија ни се просо просипа (зв—ј—зд—).

28. Бијели голуб испод земље лети (ј—мљ—ш).

29. Полећеше пипириуси, печенчуле; куд летите, пипириуске? Куд летимо, да летимо, тебе ништа не чинимо (ж—шк—искре).

30. Балабан бакће проз борово пукће, петина га ћерају, петина га чекају (с—в—љ—).

31. Сто орлова једно јаје снијеше (с—р).

32. Загрмље вељи и мали гром, ће се сташе, ту престаше (ј—гњ— и о—а).

33. Мртво носи живо преко непочин—поља (л—ђ— и ч—љ—д.).

34. Бољи плаво до кољена, но гаврило до небеса. (—г—њ— и д—м—).

35. Што по свијету иде соли не вође, а дома долази (ч—л—).

36. Изиђох на златно гувно, засвирах златним дудуком, сваке ме чу нико ме не виђе (гр—м—).

37. У дно мора тамбурово јаје (т—н—).

38. Суђено ми би од Бога без гријеха никаквога, да се свезан на свијет родим и на једно мјесто вазда стојим (ј—з—к—).

39. Шило мотовуло испод неба проводило грчки говорило нашки не умјело, само дома долазило (ч—л—).

40. У нашега горгута око уста опута (м—ј—х—).

41. Спратих галоњицу у појату, све му ућерах, рокове немогах (—св—д— —).

42. Ко ти веза и ноге и руке, а тобоцем те рани? (м—јк—).

43. Цим било, било—у влет ударило у велен ти души, на великој суши отпале ти уши, ако ми не неодгонета (зв—н—).

44. Чук мој чукаљ, те у твој пукаљ (к—пч—).

45. Два се бора сусретеше, све се гране потресеше, а четири не могаше (—вн—в—).

Приближежно: **Ј. Иванишевић.**

Књижевни преглед.

Да л се св. Сава светкује и у римској цркви? Написао *Димитрије Руварац*, парох земунски. Прештапано из „Новог Времена“ у Земуну 1889. Штампарија Симе Пајића.

Многи српски и хрватски књижевници пишу, да се св. Сава свјеткује и у западној цркви. Томе је мишљењу извор у дјелу Ивана Томка Мрњавића: *Regiae Sanctitatis Illustrianae foecunditas. Romae, typis Vaticanus 1630.* Овај Мрњавић рођен је у Шибенику 1579, и био је бискуп босански. У свом родословију, шта га је сам написао, стоји, да његово племе потиче из Ниша од лозе српског Краља Вукашина Мрњавића. У наведеном свом дјелу описао је живот 22 свеца, који су били од краљевске крви „илирских“ породица. Ту долази од српских светаца само св. Сава; и из истог дјела, које је писац био посветио: *D. Stephano Nemaniae alias Battosehich nobili Dalmate ac patistio Macareusi*, један Макаранин, Павловић, извадио је и штампao под насловом: *Vita S. Sabbe Abbatis Stephani Nemaniae Raschae Regis Tituli, auctore Joanne Marnovitch, Venetiis 1789.*

Све ово нам писац потанко научно излаже и разумије, још ко је с овога извора црпио, и како се то мишљење распрострло. И овдје у очи пада, како један босански бискуп, родом из Шибеника а поријеклом од лозе Краља Вукашина, убраја св. Саву међу Светитеље, које и римска црква свјеткује, те исто дјело посвећује једноме племићу у Макаарској, који произлази од Неманића; и опет други Макаранин прештапава живот Св. Саве, из тога дјела Мрњавића! „Дочим се у римском тако названом мартирологијуму не налази он међу светитељима римске цркве, те по томе и не свјеткује римска црква спомен св. Саве.“

Ово је одговор ученога писца на постављено питање.

Узгред даље расправља питање: за што Срби свјеткују св. Саву 14 а Руси 12 Јануара; и доказује, да је Св. Сава умро 14 јануара 1235, те да Срби његову успомену правилно славе; а Руси ће његову спомену славити два дана прије, или с тога, што 14 јануара спада оданије Богојављења, или што је до њих дошло погрјешно мње-

ње, да је св. Сава умро 12 јануара, које су и неки српски писци до скоро бранили.

На ову занимљиву научну расправу ми обрћамо пажњу наших читаоца.

Успомене из године 1848-49. Од доктора *Мих. Полиша-Десанчића*. Прештампано из „Браника“ за г. 1889.) У Новом Саду Штампарија А. Пајевића 1889. Цијена 30 новчића.

„Може се рећи, да у литератури и повјесници револуције г. 1848 до 1889 у Угарској, нијесу још испитане праве побуде, прави мотори, како да је било могуће, да се у тој години „слободе“ могао излећи тако ужасан грађански рат међу Србима и Мађарима. Са свијем је погрјешно сравњивати тај рат са ратом Вандеја у великој француској револуцији: казивати да су Срби били непријатељи слободе. Знамените идеје заузимае су људе у г. 1848-49 у читавој Јевропи; али баш у оном малом куту Јевропе, у југо-источном куту Угарске, гдје Срби живе, изаша је на површину једна идеја, која је *неразодјелива од слободе*, и којој су представници у г. 1848-49 били Срби, а та је идеја: *модерна идеја народности...* И у томе обзиру неизмјерно неправо се чинило у свима повјесницама, које су написане о револуцији г. 1848—49 у Угарској и које су Србе престављали као непријатеље слободе, као оруђе реакције и камариле бечке, дочим они борећи се за народност, борили су се и за слободу.“

Тако вели г. писац у уводу, па жали, како још немамо историју оне револуције из *српскога пера*. И ове његове *успомене* не могу имати какве историјске вриједности, јер је он онда дијете био. „Као дечак од 14—15 година налазио сам се још у породичном кругу и моји утисци из г. 1848—49 ограничавају се на оне догађаје, који су се у том уском породичком кругу збили. Шта се у оно у тој породици догодило, држим, да се са неким промјенама догодило и у многим другим српским породицама — можда много значајнијим, много жалоснијим начином. Но ако би ми пошло за руком, да и легимично дам слику онога, што се у нашој породици у год. 1848-49 догодило, држим, да бих у нечем дао и неку слику онога времена, или да бих бар слици онога времена послужио неким *колоритом*.“

И одиста писац је успио. Иза увода долазе *слиједећа поглавља*: „Како је било прије буне“ — „Почетак буне“ — „Мајска скупштина“ — „Почетак устанка“ — „Прва бјезанија“ — „Друга бјезанија“ — „Логор карловачки“ — „Српске побједе“ — „Српски порази“ — „Пропаст Н. Сада“ — „Посљедња бјезанија“ — „Послије буне“. Ово је садржина ове књижице.

Кад се промисли, колико је Н. Сад испод топова тврдога Варадина, најпоузданијег ослона Мађара, морао страдати; па кад се још узме на ум, да је Политова кућа у Н. Саду била једна од најбогатијех и најинтелигентнијех српских кућа: онда већ у напријед можемо судити о важности и вриједности овијех успомена из пера тако даровита, родољубива и симпатична писца нашега. Он црпи успомене само из свога сјећања, али их уоквирује јаснијем погледом на догађаје у свој Јевропи оне знамените године. За то је ова књижица и занимљива и поучна; а на сваки начин баца ако ће и мало свјетлости на ону борбу, која је један дио Српства стала толико оспрадања и толико жртава, те може будућем историчару њезиноме од користи бити. За то је ми најтоплије препоручујемо свијема нашим читаоцима.

МИТАР ПЛАМЕНАЦ

(1852—1889).

Из мале фаланге ученијех својих синова Црна Гора опет изгуби једнога од најбољијех! Млађи нараштај нам остаде без једнога од својих најугледнијих и најмилијих другова!

Митар Пламенац, црногорски дипломатски отправник посала у Цариграду, умро је 10-тог декембра од напрасне болести *перитонитис* у цвијету младости своје.

Свршивши основну школу у родном мјесту у Црмници, гимназију је учио у Биограду и Н. Саду, па је у Николајеву довршио; одакле је прешао на Московски универзитет, на ком је добрим успјехом правне науке слушао. —

Кад се млади свршени правник из Москве дома вратио, одма уљеде у државну службу

и г. 1883 буде постављен за секретара у министарству иностранијех дјела. А концем г. 1887 већ је био послат на мјесто његовог друга г. М. Бакића, за књаж. црног. отправника послова у Цариграду, гдје је ето издахнуо, служећи мудро и ревносно своју милу отаџбину, према којој је своју њезну љубав потврдио и пошљедњом жељом својом, у пошљедњем часу израженом, да буде сахрањен у породичку гробницу у његовом родном мјесту.

Покојник је био трећи и најмлађи син *Пешра Михајилова Пламенца*, рођени брат *Сердара Сава*, који је баш био при кретању с Цетиња пут Цариграда, да његом братинском бди уз постељу Митрову, када је стигао из Цариграда на Цетиње црни глас, да Митра већ нема.

Тек се то чуло по Цетињу, сви знанци и пријатељи покојникови и поштоваоци породице *Пламенца* похиташе у кућу Војводе *Илије Пламенца*, стрица покојниковог, гдје се и Сердар Саво наводио да им изразе своје саучешће у великој тузи њиховој.

За тијем су одма сви *Пламенци* кренули с Цетиња пут Црмнице. Код старијех родитеља покојникових, гдје му се мртво тијело чека преко Бара, да га сузе сродничке оросе, да му лакша црна земља буде!

Збогом вриједни, скромни, поштени Србине!

Лицем на Васиљев-дан, кад се бијаху угасили пошљедњи сунчани зраци, стиже нам поштом тужна и ненадна вијест, да се је на 23 прошлог мјесеца над утрнутим животом

ЈОВАНА ИВАНИШЕВИЋА,

невидовно и ненадно ужегла тужна свијећа самртна воштаница.

Тај нас је неочекивани глас живо потресао, јер му се нијесмо надали. Нијесмо се заиста надали томе тужноме гласу; надали смо се на против, да ће наш глас запојати весељем, јер се млади *Иванишевић* није спремао да навијек овај свијет остави, већ да пред српским народом своје млађано

име прослави, и нотално-музичним звуцима развесели ојађело срце српског народа. С тога његова прерана и ненадна смрт, још више нас је ожалостила.

Млади, а већ ето покојни, *Иванишевић*, родио се на Цетињу, гдје је почетне школе изучио. Из Црне Горе преселио се уједно са својим родитељима у Србију, гдје је код српске владе и браће наше у краљевини, обилате помоћи нашао — а Србија му поста другом рођеном мајком. О трошку српске владе, учио се млади и први црногорски музичар при музикалној консерваторији у Златноме Прагу. Црни удес још црњег дана, на 23 децембра оклизао се на ријеци Влтави у велику руну, гдје су лед сјекли и ту се на несрећу удавио. Несретни младић коме су музикални стручњаци најљепшу будућност прорицали, оставио је оца, мајку и брата, те је лицем на наш Божић у Златном Прагу сахрањен, уз свестрано саучешће својих савругова и доброг чешког народа.

Сваки Црногорац, који није таква само по имену, без сумње ће ако је имао срећу упознати младог *Иванишевића*, на ову тужну вијест о ненадној смрти његовој, одвасиће око сузом жалосницом: Ми смо га познавали, ми смо дакле и проплакали. Млади *Иванишевић* љубио је са свим жаром младеначке душе и Црну Гору, гдје се родио и краљевину Србију, гдје се узгојио. Лака нека му буде питома чешка земља, а вјечан спомен у нашем народу.

Наши Листови.

У 19 свом броју *Босанска Вила* обрће озбиљну ријеч својим читаоцима, која је морала свакоме пријатељу српске књиге као сињи терет срце притиснути. Од овогодешње претплате ни половину није наплатила, а скупа са заостатцима од минуле три године њезини читаоци дугују јој преко хиљаде фиорина! „То нам највише смета, то нас пуно задржава, то убија и најбољу вољу за рад, то доводи лист до пропасти Да је среће, ка што није, да свак уредно и на вријеме плаћа, могло би се некако излазити на крај, па по мало и напредовати, а овако морамо ма и преко

воље натраг. Не имајући довољно средстава приморани смо за сада *изоставити слике*, а ако ово стање и даље потраје — не преостаје нам друго — већ приклонити се судбини, која је многе српске листове утаманила, — и *са болом у души престати и са издавањем...* Србадијо, не било ти просто, ако допустиш, да у овим тешким данима пропаде и овај *једини српски лист у Босни и Херцеговини*“...

Ми смо на овоме мјесту редовно доносили садржину *Босанске Виле*, из које се могло видјети, да лист заслужује држати; али у исто доба лист треба и *подржавати* редовном претплатом, што у осталом налаже свакоме обично схваћање своје дужности.

Ми и овом приликом најтоплије препоручујемо нашим пријатељима *Босанску Вилу*, прије свега, да јој припомогну у наплаћивању дугова, па у прикупљању новијех савјеснијех предбројника. Кад би се у главнијем варошима српским нашао само по један њезин енергичан пријатељ, *Босанској Вили* би они могли потребити помоћ другжити.

Примилисмо већ њезин 21 и 22 број разновреном садржином. Лист излази сваке петнајест дана на два табака, а цијена му је 4 фиорина на годину.

Културне биљешке

(У *Васојевићима*) на *Књажевцу* код *Андријевице* ове јесени довршена је саборна црква свега племена васојевићског, најљепша и највиша у Црној Гори послје Морачке Неманићске задужбине. Црква је дугачка 24 метра а широка 12, са размјерном кубом, а градио је немар *Милош Лепетић* с *Мокрина* из Боке. Иконостас је изрезао и позлатио *Петар Чолановић* из Подгорице, ваљани занатлија. Иконе су накрађене у петроградској Академији Художества. Каква је нужда осјећала у онијем крајевима од овакве цркве, то је народ показао при њезиноме освећењу, које је извршио на Аранђеловдан г. Митрополит *Митрофан*. Такве свечаности и народнога весеља Бог зна од када није било у онијем крајевима близу Пећи и Ђурђевијех Ступова! На свечаност је било и доста Срба прекограничара.

(Двадесетогодишњица дјевојачког института блаженопоч. Царице Марије на

Цетињу) прослављена је на Ваведеније у присуству Њ. В. Књаза Николе и Свијетлијех Књагињица Јелене и Ане. Послије службе црквене Њ. С. Књагињица *Јелена* раздавала је *похвалне листове* са наградама заслужнијем ученицама. Завод је овај у потпуном смислу ријечи *царски*. Ове године уњ је похитао лијеп број дјевојчица из Боке и Далмације. Честитајући му двадесетогодишњицу, желимо му све успјешниј рад по овијем запуштенијем нашим крајевима.

(Тридесетогодишњи јубилар Протођакона *Цетињскога Филипа Радичевића*). Дана 16 децембра ове године, напуња се 30 година, од како садашњи протођакон *Филип Радичевић* као ђакон при Митрополији Црногорској врши ђаконску службу, још од времена Господара Црногорскога Књаза Данила I. до данас.

Од стране Митрополије Црногорске и књ. црног. Министарства Просвјете и Црквених Дјела честита се предпоменутом протођакону *Радичевићу* његово *примјерно тридесетогодишње службовање* у Цетињској Митрополији, са топлом жељом, да још много година цркви и домовини својој послужи.

(Испит из музике са одликом) положио је на Прашком конзерваторијуму наш млади компониста, г. *Јован Иваншевић*. По београдском „Одјеку“ ово је први Србин, бар у Србији, који је овакав испит положио. Испитна комисија била је састављена из првијех музичких капацитета. Са општим допадањем извођене су на испиту његове композиције, које су слушаоце, осим ваљаности особито својом оригиналношћу јако занимале. Ми из свега срца честитамо младоме умјетнику и као Србину и као *Цетињанину*!

 Наше дужнике, који су се оглушили на толико наших позива, и овом приликом најозбиљније опомињемо, да своју дужност према „Н. Зети“ изврше.

5. Уређује Др. Л. Томановић.